

TÄHÄNKÖ MINUN ON PAKKO NÖYRTYÄ

Kyselytutkimus ruoka-avun merkityksestä ja kohdentumisesta Varkaudessa

Eeva Kauppinen

Tiina Lintunen

Opinnäytetyö, kevät 2017

Diakonia-ammattikorkeakoulu

DIAK, Pieksämäki

Sosiaalialan koulutusohjelma

Sosionomi (AMK)

TIIVISTELMÄ

Kauppinen, Eeva & Lintunen, Tiina. Tähänkö minun pitää nöyrtyä? Kyselytutkimus ruoka-avun merkityksestä ja kohdentumisesta Varkaudessa. Pieksämäki, kevät 2017, 60 sivua, 3 liitettä.

Diakonia-ammattikorkeakoulu, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää Varkaudessa ruoka-apua hakevien henkilöiden kokemuksia ruoka-avun riittävydestä heidän kokemaansa tarpeeseen ja sitä, millaisia muita merkityksiä ruoka-apu toiminnasta on hakijalle. Opinnäytetyössä oltiin myös kiinnostuneita selvittämään, huomioidaanko apua hakevan perhekoko jakelussa. Yhteistyökumppaneina opinnäytetyössä on Varkaudessa ruoka-apua tarjoavat yhdistykset Joutsikka, Päiväkeskus Kaleva ja Nuorten Paja. Opinnäytetyön teoreettista viitekehystä varten perehdyttiin aikaisempaan ruoka-apua tutkivaan hyvinvointipolitiikan tutkimukseen, jotka liittyvät köyhyyteen ja huono-osaisuuteen.

Opinnäytetyön tutkimusaineisto kerättiin Varkaudessa ruoka-apua jakavissa toimipisteissä Joutsikassa, Päiväkeskus Kalevassa ja Nuorten pajalla. Tutkimus toteutettiin kvantitatiivinen kyselylomaketutkimuksena yhteistyökumppaneiden toimipisteissä joulukuussa 2016. Strukturoitu kyselylomake sisälsi taustatietojen lisäksi ruoka-apua koskevia monivalinta- ja väittämäkysymyksiä sekä yhden avoimen kysymyksen. Kyselyn vastausaika oli kolme viikkoa ja vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastaa- jia ei voitu yksilöidä eikä tunnistaa missä toimipaikassa he olivat vastanneet kyselyyn. Kyselyyn vastasi 39 ruoka-apua hakevaa henkilöä.

Tulosten mukaan ruoka-aputoimintaan oltiin tyytyväisiä, joskin ruoka-avun jakamisessa vastaajien mielestä tulisi kiinnittää huomiota enemmän oikeudenmukaisuuteen. Vastaajista yli puolet koki ruoka-avusta saadun avun riittäväksi koettuun tarpeeseen. Kyselyyn vastasi vain 3 perhettä, joten tämä voi vaikuttaa koetun tarpeen tulokseen. Tulosten mukaan ruoka-aputoiminnassa on myös sosiaalista ulottuvuutta ja se lisää yksilöiden mahdollisuutta osallisuuteen. Ruoka-apu antaa konkreettista apua tiukassa taloudellisessa tilanteessa, monipuolisuutta ruokavalioon ja antaa uskoa tulevaisuuteen.

Tämän opinnäytetyön tulokset tukevat myös aikaisempaa Suomessa tehtyä tutkimusta sen suhteen, ketkä ruoka-apua käyttävät ja miksi. Ruoka-apu on epävirallista apua. Suomessa tehtyjen tutkimusten mukaan epävirallisen avun piiriin ohjautuu ihmisiä myös viranomaistahojen ohjaamana. Myös tämä tutkimus toi esille sen, että Varkaudessa ihmisiä ohjataan ruoka-aputoimintaan viranomaisen kautta. Ruoka-apua hakevan henkilön tulisi saada myös muuta apua haastavassa tilanteessa. Olisi hyvä tutkia ruoka-apua hakevien henkilöiden itsensä kertomana millaista apua ruoka-avun lisäksi tarvittaisiin.

Asiasanat: Huono-osaisuus, köyhyys, ruoka-apu, ruokapankki, häpeä, leimautuminen, kvantitatiivinen tutkimus

ABSTRACT

Kauppinen, Eeva & Lintunen, Tiina. Shall I humble to this? The survey of the issues and the allocation of charitable food assistance in Varkaus. Pieksämäki, spring 2017 60p, 3 appendices. Language: finnish. Diaconia University of Applied Sciences, Degree Programme in Social Services. Degree: Bachelor of Social Services.

The aim of the thesis was to examine how people who use charitable food assistance could have experienced the sufficiency of it and to find out what other meanings could food assistance have for them. The research was also interested in taking into consideration the distribution of the whole food of the applicant's family. Cooperation partners were Joutsikka, Päiväkeskus Kaleva and Nuorten paja. Earlier welfare studies investigating wellbeing policies related to poverty and disadvantage were studied for the theoretical framework of the thesis.

Survey was executed with quantitative questionnaires. The structured questionnaire contains questions with multiple answer options about personal background information and food assistance. There was also one open question without answer options. Information was aggregated with questionnaires in the business premises of the cooperation partners. The survey was executed in December 2016. There were a three weeks` time to reply to the survey and participating was voluntary. 39 people attended to the survey.

According to the results people were mainly content with execution of food assistance. Some attention were given to the lack of justice and fairness. Food assistance seemed to have also a significant social meaning for the food assistance seekers. Participating in the food assistance increased the feeling of involvement. The survey revealed that food assistance gives concrete help in a tough economic situation, versatility to the daily diet and hope for the better future.

The results of this thesis support the earlier knowledge about who are using the food assistance and why. Food assistance is unofficial help. The seeker should receive also other kind of help or support for the difficult situation.

Keywords; food assistance, poverty, deprivation, shame, stigma, food bank, quantitative research

Sisällys

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
1 JOKAPÄIVÄINEN LEIPÄMME	6
2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	9
2.1 Suomalainen köyhyys.....	9
2.2 Huono-osaisuus ilmiönä	11
2.3 Ruoka-apu Suomessa.....	11
2.4 Ruoka-apuun liittyvä häpeä ja leimautuminen	14
2.5 Aikaisempi ruoka-apua koskeva tutkimus Suomessa.....	14
3 RUOKA-APUTOIMINTA VARKAUDESSA	18
3.1 Opinnäytetyön yhteistyökumppanit.....	18
3.2 Kalevan, Nuorten Pajan ja Joutsikan ruoka-aputoiminta	19
4 OPINNÄYTETYÖMME TUTKIMUSTEHTÄVÄ	20
5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	21
5.1 Tutkimusluvut ja kohderyhmä	21
5.2 Tutkimusmenetelmän valinta	21
5.3 Kyselylomakkeen laatiminen	22
5.4 Kyselyn toteuttaminen.....	24
5.5 Aineiston analyysi	25
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	27
6.1 Lähtökohtana ruoka-avun kehittäminen	27
6.2 Vastaajien sukupuoli, ikä ja ruokakunnankoko	27
6.3 Palvelujen käyttö	28
6.4 Ruoka-avusta saadun tiedon alkuperä ja ruoka-avun käyttämiseen liittyvät tiedot.....	30
6.5 Hakijan tarpeen ja perheenkoon huomioiminen	31
6.6 Ruoka-avun noutaminen, neuvonta ja lisäarvo.....	32
6.7 Avoimen kysymyksen tulokset.....	34
7 JOHTOPÄÄTÖKSET	36
7.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset.....	36
7.2 Ruoka-avussa käyvän monet kasvot	38
7.3 Esteet ruoka-avun noutamiselle.....	39
8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS, PÄTEVYYS JA LUOTETTAVUUS	40
8.1 Tutkimuksen eettisyyden tärkeys	40
8.2 Tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus	41

8.3 Sosionomin kompetenssit osana kehittämistyötä	41
9 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI.....	43
10 POHDINTA.....	45
11 RUOKA-APU TOIMINTA KAIPAA LISÄÄ TUTKIMUSTA	46
LÄHTEET:.....	48
LIITTEET.....	53
Liite 1: Kyselylomake	53
Liite 2. Kyselytutkimukseen valitut palvelupaikat Varkaudessa.....	57
Liite 3. Avoimen kysymyksen vastaukset	59

1 JOKAPÄIVÄINEN LEIPÄMME

"Mitä asunnoton tekee sisäfileellä tai kyljysrivistöllä? Leipäjonolla halutaan vähentää ruokahävikkiä, mutta tutkijan mukaan kyse on yksikertaisesti köyhyydestä" uutisoi Helsingin sanomat 2.4.2017 (Nykänen 2017.) Ruoka-aputoiminnalla on pitkä historia sekä Suomessa että muualla maailmassa. Suomessa ”leipäjonot” syntyivät 1990-luvulla talouden taantuman vuoksi (Hänninen, Karjalainen, Lehtelä & Silvasti 2008, 7). Ruoka-aputoimintaa uutisoitiin yhdessä konkurssiutisen kanssa laajasti. Ruokaa lahjoitettiin seurakuntien hyväntekeväisyys toiminnan kautta, mutta nykyisin ruoka-apu on muotoutunut osin arkipäiväiseksi ja välttämättömäksi toiminnaksi osana hyvinvointivaltiota. Sitä toteuttaa edelleen seurakunnat ja erilaiset kansalaisjärjestöt. Viimeaikaisen köyhyystutkimuksen perusteella voidaan ajatella, että ruokajonoista on tullut osa pysyvää toimintaa. Marja Ohisalo, Sakari Hänninen ja Juho Saari ovat köyhyys- ja huono-osaisuustutkimuksissaan tuoneet esille ihmisten eriarvoisuuden hyvinvointivaltiossa, mikä näkyy edelleen pitkinä leipäjonoina eri puolilla Suomea. Ruoka-aputoimintaa ei pitäisi olla olemassa. On sanottu, että esimerkiksi Helsingin Myllypuron leipäjono kertoo hyvinvointivaltioköyhyydestä. Hyvinvointivaltion tarjoama tuki ei ole enää riittävä (Siiki 2008, 158.) Heikki Hiilamo sivuaa Uusi hyvinvointivaltio kirjassaan köyhyyden monia polkuja. Esimerkiksi suomalainen perusturvajärjestelmä on tilkkutäkki, joka osaltaan vaikuttaa köyhyyden ylisukupolvistumiseen (Hiilamo 2011, 42.) Ruoka-aputoiminta tarjoaa vähävaraisille mahdollisuuden jokapäiväiseen leipään ja monipuolisempaan ruokaan, silloin kun muuta vaihtoehtoa ei ole.

Toisaalta leipäjonon on huomattu tuovan myös muita merkityksiä, kuin jokapäiväisen leivän ruoka-apua hakeville ihmisille. Se on ihmisiä yhdistävää toimintaa, ja toiminta voi ehkäistä syrjäytymistä (Siiki 2008, 158.) Ruoka-apu on hyväntekeväisyyden toimintamalli, joka tapahtuu ihmiseltä ihmiselle yli sosiaalirajojen. Ruoka-avun tarve voi olla tilapäistä tai seuraus pitkään jatkuneesta työttömyydestä, sairaudesta, mielenterveys- tai päihdeongelmista tai on monien eri syiden summa.

Varkaudessa on ollut ruoka-aputoimintaa pidemmän aikaan. Syksyllä 2015 jakelua toteutti muun oman toiminnan ohella Pohjois-Savon ViaDia ry (Varkauden Vapaaseurakunta) sekä Varkauden seurakunnan diakoniatyö, jotka saivat kaupoista lahjoituselintarvikkeita. ViaDia on muuttanut omaa toimintaansa yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. ViaDia toimittaa lahjoituselintarvikkeita yhteistyökumppaneille eikä jaa enää suoraan elintarvikkeita ruoka-apua hakeville. Syksyllä 2016 elintarvikkeiden jakelu tapahtuu joka arkipäivä eri toimipisteissä yhteistyökumppaneiden toimipai-koissa. Ruoka-aputoiminta tavoittaa näin suuremman joukon avun tarvitsijoita. Lisäksi Varkauden

seurakunta jakaa kahtena päivänä viikossa omana toimintanaan ruokaa Leipäjaon nimissä. Myös Varkaudessa Adventtiseurakunta jakaa leipää kerran viikossa.

Kiinnostuksemme ruoka-aputoiminnan merkityksestä ja toiminnan organisoimisesta sitä hakeville henkilöille nousi Eeva Kauppisen työharjoittelukokemusten myötä. Keskustelimme näistä kokemuksista kesällä 2016. Eeva oli työharjoittelussa ViaDia Ry:ssä, joka oli aloittanut kuntouttavan päivätoimintakeskus toiminnan kehittämisen, Arki avautuu ESR-hankkeen avulla vuonna 2014. Yhtenä toimintamuotona oli ruoka-aputoiminnan käynnistäminen Varkaudessa. Opinnäytetyön aihe sai Eevan harjoittelussa raaminsa. Teoriatiedon ja muun aineiston etsimisen aikana aihealue osoittautui laajaksi, joten opinnäytetyötä jatkoimme yhdessä syksyllä 2016. Opinnäytetyömme tarkoituksena oli tutkia, täyttääkö ruoka-avusta saatu apu hakijan kokeman tarpeen, ja huomioidaanko jakelussa perheen koko. Halusimme selvittää myös, mitä muita merkityksiä ruoka-aputoiminnalla hakijalle on. Opinnäytetyömme pyrkii löytämään näihin kysymyksiin vastauksia asiakkaan kokemusten kautta. Koemme, että opinnäytetyömme on ajankohtainen, koska yhä useampi suomalainen joutuu sinnittelemään taloudellisesti haasteellisessa elämätilanteessa. Siksi on tärkeää, että Varkaudessa toimivan ruoka-avun merkitys ja asiakkaan kokemus tulevat esille, jotta toimintaa saadaan vastaamaan tämän hetkiseen tarpeeseen.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat varkautelaiset yksityiset henkilöt ja perheet, jotka käyttävät eri toimipisteiden järjestämää ruoka-apua. Tutkimuksen kohderyhmäksi rajautui luontevasti ruoka-aputoiminnan kehittyessä Varkaudessa Kalevan Päiväkeskus (Varkauden työterapinen yhdistys), Joutsikka (Voset-hanke) ja Nuorten Paja (Varkauden työpajayhdistys), minne ViaDia toimittaa kaupasta saatua elintarvikkeita.

Opinnäytetyön teoreettisessa osassa kuvaamme ruoka-aputoimintaa ilmiönä. Esittelemme työsämme aikaisempia tutkimuksia ja niihin liittyviä käsitteitä. Nostamme esille keskeiset käsitteet. Opinnäytetyössä kuvataan Varkauden ruoka-aputoimintaa yhteistyökumppaneiden osalta. Tuomme esille kyselytutkimuksen käytännön toteuttamisen sekä kyselyn tulokset. Pohdintaosiossa tuodaan esille asiakkaiden kokemusten kautta ruoka-aputoiminnan huomionarvoiset ja kehittämistyöhön vaikuttavat tekijät.

2 TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

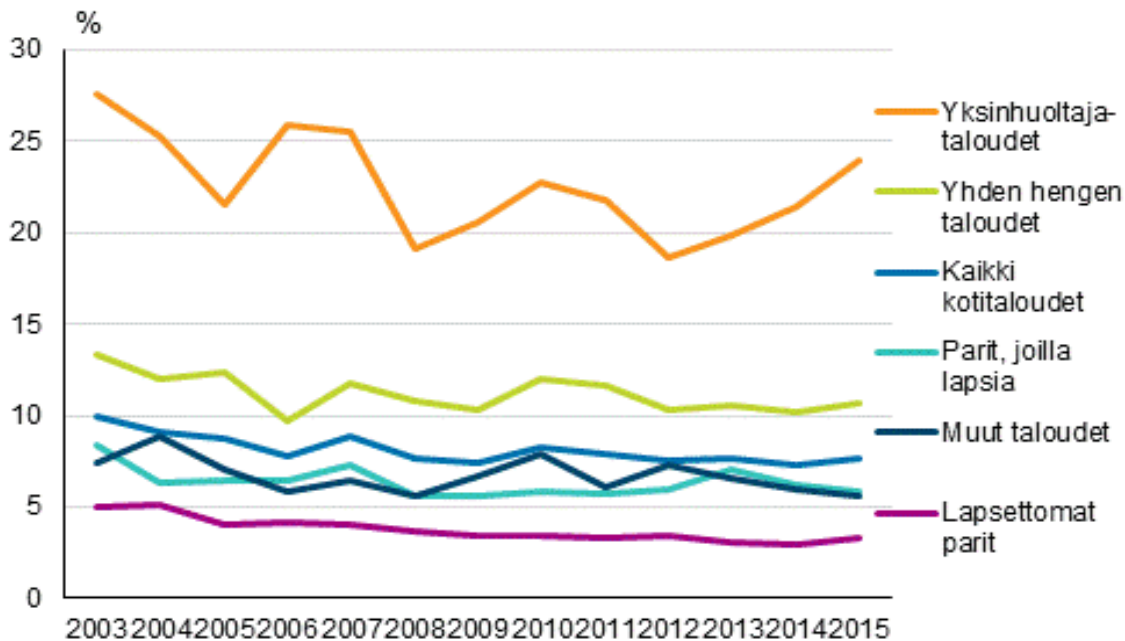
2.1 Suomalainen köyhyys

Köyhyydellä on monia suoria ja epäsuoria määrittelyjä. Suora määritelmä kuvaa köyhyyden olevan taloudellisen kuluttamisen vähyyttä tai muuta siihen liittyvää elämäntapaa. Epäsuoralla viitataan puolestaan resursseihin käyttää rahaa. Köyhyys voidaan kuitenkin universaalisti ajatella niin, että on olemassa jokin minimielintaso, jonka saavuttaneet voivat olla ja elää hyvinvointiyhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Köyhällä henkilöllä ei näin ollen ole riittäviä voimavaroja, kyvykkyyttä tai oikeutta minimielintasaan. Aikaisemmat tutkimukset suomalaisesta köyhyydestä kertovat karua tarinaa köyhyyden muuttumisesta hetkellisestä köyhyydestä kohti suhteellisen pysyvää ilmiötä. Puhutaan pitkäaikaisköyhyydestä (Penttilä, Kangas, Nordberg & Ritakallio 2003, 13.) Köyhyyttä on myös pyritty kategorisoimaan, mutta nyky-yhteiskunta tuottaa eri syistä henkilöitä köyhyyteen ja köyhyydellä on näin ollen monenlaisia tarinoita. Köyhyys on muutakin kuin resurssien puuttumista. Usein taustalla on myös vaihtoehtojen puuttuminen (Isola & Suominen 2016, 12.)

Köyhyydessä voi olla kyse muustakin kuin tulo- tai minimielämäntasosta. Henkilön tulot eivät riitä eri syistä ravintoon tai asumiseen ja henkilö voi joutua hakemaan apua ruokajonosta. Ruoka-jonoissa asioivilla voi olla palkkatuloja tai perustulo työttömyysetuuden, opintotuen, sairauspäivärahan tai eläkkeen muodossa. Tulot pitäisi riittää ruuan hankkimiseen tavalliseen tapaan kaupasta. Köyhyysrajat eivät ota huomioon vaihtelevia elämäntilanteita kuten sairastumisesta tulleita kuluja, työttömyyttä, pätkätyöllistymistä tai asuntovuokran nousua. Köyhyyttä aiheuttavat yllättävät ja ennakoimattomat elämäntilanteet (Siiki 2008, 132–134.) Pohjoismaisen eetoksen periaatteen mukaan köyhyyden määrittely huomioi ihmisten väliset suhteet ja tarkastelun ajankohdan sekä paikan. Köyhyyden ratkaiseva määrittäjä ovat ihmisten väliset suhteet ja riippuvaisuudet. Ihmiset eivät elä kulttuurista ja elinpiiristä irrallisena. Siksi köyhyyden kokemukseen liittyvät myös kanssaihmisten tilanteet sekä kokemukset (Hänninen 2008, 219). Siikin (2008) mukaan köyhyyttä ei voida mitata vain tulojen, elintason tai käytettävissä olevien resurssien kautta, vaan pikemminkin henkilöiden kokemusten kautta syntyneiden köyhyyden merkityksien tutkimisen avulla (Siiki 2008, 130). Köyhyys voi muodostua myös pitkäaikaiseksi kierteksi, josta pyritään irti myös pikavippilainojen avulla.

Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2015 suomalaisista kotitalouksista 24,6 % koki pieniä vaikeuksia taloudellisessa tilanteessaan (yhteensä 653 000). Eniten vaikeuksia taloudellisessa tilanteessa kokivat yhden huoltajan perheet ja yksinelävät. Suurien vaikeuksien kokeminen on kuitenkin noussut vuosien

2003–2015 välisien vuosien aikana. (Tilastokeskus 2017.) Seuraava kuvio kertoo kahdentoista vuoden ajalta kertynyttä tilastotietoa erilaisten ruokakuntien määrästä kokea vaikeuksia taloudellisessa tilanteessa.

KUVIO 1. 2003–2015 kotitalouskysely taloudellisesta toimeentulosta. Kuviossa vaikeuksia ja erityisiä vaikeuksia kuvaavien henkilöiden osuudet prosentteina. Tilastokeskus 2017.

Määttä (2012) on lähestynyt köyhyyttä ja poiskäännyttämistä pyytämällä suomalaisia kirjoittamaan kertomuksia kokemuksistaan suomalaisesta palvelujärjestelmästä. Hän on tutkinut perusturvan poiskäännyttämistä tilanteissa, joissa henkilö on joutunut turvautumaan viimesijaiseen etuuteen eli toimeentulotukeen. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi sairastuminen, työttömyys, työkyvyttömyys, perhetilanne ja opiskelu. Riskitekijöitä ovat mielenterveysongelmat ja päihderiippuvuus sekä yksinäisyys. Nämä tilanteet voivat aiheuttaa ns. väliinputoamisia, joilla Määttä kuvaa toimeentulotuen tarveharkintaan ja perusosan myöntämiseen vaikuttavia tekijöitä. Esimerkiksi toimeentulotuki evätään, koska henkilöllä on omaisuutta, joka pitäisi ensin realisoida, tai kun henkilö odottaa päätöstä työttömyysturvasta ja tulojen vyöryttämisestä. Asiakaan asioita hoidetaan useassa palvelupaikassa palvelujärjestelmän pirstaleisuuden vuoksi (Määttä 2012, 28–29.) Palvelujärjestelmä aiheuttaa köyhyyttä, ja henkilö joutuu turvautumaan muuhun epäviralliseen apuun.

2.2 Huono-osaisuus ilmiönä

Huono-osaisuutta kuvataan yhteiskunnalliseksi ilmiöksi, joka suhteutuu kuhunkin yhteiskunnan tilaan ja sen rakenteeseen. Huono-osaisuus liitetään usein henkilöihin, jotka elävät yhteiskunnan marginaaleissa esimerkiksi työttömyyden, asunnottomuuden, päihderiippuvuuden tai muun normaalista elämäntavasta poikkeavan syystä (Törrönen 2005, 16–17.) Huono-osaisuus liittyy läheisesti siten myös köyhyyden käsitteeseen. Köyhyydellä ja pienituloisuudella on kuitenkin voimakas yhteys muihin hyvinvoinnin osa-alueisiin, esimerkiksi terveyteen, vapaa-ajan aktiivisuuteen, työllisyyteen, sosiaaliseen kiinnittymiseen ja siten huono-osaisuuteen (Rintala & Karvonen 2003, 455.) Kuitenkaan pelkästään marginaaliryhmään kuulumisen ei johda huono-osaisuuteen. Sen sijaan useiden huono-osaisuutta aiheuttavien tekijöiden kohdentuminen yhdelle yksilölle saattaa lisätä toisen vaikutusta. Tällöin yksilö voi joutua marginaaliin, ja se aiheuttaa yksilölle toiminnan kapeutumista kuten eristäytymistä sosiaalisesta toiminnasta ja yhteiskunnallisesta osallistumisesta. Resursseja ei ole osallistumiseen ja toimimiseen. Huono-osaisuus liittyy siten myös laajempaan hyvinvoinnin vajeeseen ja eriarvoisuuteen toimeentulo-ongelmien lisäksi. Aikuisuudessa huono-osaisuuden yksi suurimmista riskeistä on pitkittynyt työttömyys ja ikääntyminen (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 437–438.)

Köyhyys on vain yksi huono-osaisuuden ulottuvuus. Rintalan (2002) mukaan huono-osaisuus kietoutuu useaan eri ulottuvuuteen, kuten asuinseutuun, käytettävissä oleviin tuloihin, perhesuhteisiin, sosiaaliseen ympäristöön, koulutustasoon, sukupuoleen ja kotitaustaan. Huono-osaisuuteen vaikuttaa myös yhteiskunnalliset tekijät, joihin yksilö itse ei voi vaikuttaa, mutta jotka vaikuttavat merkittävästi elämän suuntaan (Rintala & Karvonen 2003, 461.) Ohisalon, Saaren ja Laihialan (2015) mukaan ruoka-apua käyvät henkilöt kertovat yhteiskunnan eriarvoistumisesta ja yksilöiden huono-osaisuudesta. Ruoka-apua käyttävät henkilöt ovat hyvin heterogeeninen ryhmä, mutta sitä käyttää myös huono-osaisten hiljainen joukko (Ohisalo, Laihiala & Saari 2015, 443.)

2.3 Ruoka-apu Suomessa

Ruoka on perustarve ja sen puuttuminen heijastuu elämän kaikkiin osa-alueisiin. Fyysinen olemus kärsii, psyykinen tasapaino järkkyy, sosiaalinen elämä kaventuu ja useimmiten hengellinen ulottuvuus korostuu. Kuka seisoo leipäjonossa tutkimus –kertoo, että ruoka-apua hakeva on sairaslomalla, heikossa työmarkkina-asemassa oleva, ylivelkaantunut, eläkeläinen, opiskelija tai maahanmuuttaja, jonka tulot eivät riitä elämiseen. Leipäjono on joko ensisijainen tai viimeinen vaihtoehto paikata ta-

loudellista tilannetta. Ruokajonossa käyvä henkilö voi olla tilapäisesti kuka tahansa. Leimautumisen pelko voi olla este avun hakemiselle. Joskus henkilö joutuu pohtimaan, hakeeko harkinnanvaraista toimeentulotukea vai käykö leipäjonossa (Ohisalo & Saari 2014 40–41.)

Ruoka-apu ja leipäjonot ovat lahjoitettujen elintarvikkeiden jakamista jokapäiväisen leivän tarjoamiseksi. Auttaja ja avun vastaanottaja ovat vastakkaisilla puolilla, toinen omasta halusta ja toinen yleisimmin tahtomattaan. Ruoka-apua toimittavat toimijat määrittelevät toimintansa keskeiseksi perusteeksi hyväntekeväisyyden, johon kytkeytyy myös ajatus lahjan saamisesta ja vastaanottamisesta. Lahjan vastaanottaja ei voi kuitenkaan valita vastaanoton ajankohtaa tai paikkaa ja toisaalta lahjan vastaanottamiseen ja antamiseen liittyy vuorovaikutus. Lisäksi annettu ruoka-apu voi vaihdella sekä määrän että laadun sekä tuotteiden osalta viikoittain. Ruoka-apua vastaanottava ei näin ollen voi valita, mitä syö, tai miten tulisi syödä terveellisemmin (Lehtelä 2008, 53–54.)

Ruokapankki on yleiskäsite, jolla tarkoitetaan erilaisen aineellisen avun ja sosiaalisen tuen ei–virallista muotoa. Mediassa käytetään paljon myös käsitettä leipäjono, joka vakiintui käyttöön 1990-luvun lamavuosina. Tuolloin heräsi ajatus ruokapankista, joka auttaisi työttömiä ja ylivelkaantumisen kierteeseen joutuneita. Suomen sosiaaliturvajärjestelmä ei kyennyt poistamaan näitä ongelmia. Suomen ensimmäinen ruokapankki perustettiin Tampereelle seurakuntien yhteistyönä. (Hänninen 2008, 7–10.) Ruoka-apua voidaan jakaa nk. avoimissa jakelutilaisuuksissa tai suljetummin kohdennettuna valitulle kohderyhmälle. Ruoka-apua hakevan, tapahtumaan saapuminen ja jonoon asettuminen täyttää kriteerin avoimen jakelutilaisuuden kohderyhmään kuulumisesta (Maaseutuvirasto Markkinatutkimusosasto / Seinäjoki 2014–2020, 10.)

Ruoka-apu on leipäjonoa vastaava käsite ja ehkä nykyistä toimintaa kuvaavampi termi, koska kauppojen ylijäämäruoka sisältää monia muitakin tuotteita kuin leipää. Ruoka-apu tulee sosiaalipoliittisena ilmiönä myös lähelle etiikan ja moraalin kysymyksiä ja kirkkososiologiaa, sillä ruoka-avun kenttä on pitkälti hengellisten toimijoiden aluetta (Ohisalo & Saari 2014, 12). Kolmas sektori, johon kuuluu kansalaisyhteiskunnan järjestöt ja säätiöt, toimivat usein ruoka-avun jakajin, eikä heillä ole viranomaisvelvoitteita tai -valtaa. Haasteeksi on muodostunut, kuinka elintarvikejakelulla voidaan parantaa elämän eri osa-alueita ja lieventää turhaa kärsimystä yksilön tai yhteisön kannalta. Ilona Salosen tutkimuksessa on myös todettu, että ruoka-avun tarvitsija ei hyödy pelkästään materiaalisesta avusta ruoka-avun muodossa. Pelkästään uskonnolliset tai muut aatteelliset organisaatiot eivät voi vaikuttaa avun hakijoiden tilanteeseen yhteiskunnallisella tasolla (Salonen 2016, 55.)

Ruoka-apu on moniulotteinen aihe, jota on tutkittu yhä enemmän. Toiminnan hajanaisuuden vuoksi käytäntöön ei ole muodostunut yhteneviä malleja, ja toisaalta kyse on maailmanlaajuisen ruokatalouden kysymyksistä. Ruoka-aputoiminta on kuitenkin epävirallista, täydentävää tukea arkeen, jonka toimintaa ohjaavat usein seurakunnat tai järjestöt. Jokainen toimija on luonut omat toimintatavat ottaen huomioon käytössä olevat tilat, henkilöstöresurssit sekä lait, jotka ohjaavat elintarvikkeiden käsittelyä (Ohisalo & Saari 2014, 15–16.) Euroopan Unioni jakoi vuosien 1996–2013 ajan ruoka-ohjelman mukaisesti EU-ruokakasseja. Vuonna 2014 hyväksyttiin kansallinen toimenpideohjelma vuosille 2014–2020. Ohjelman toteuttamista hallinnoi Maaseutuvirasto kuten aikaisemmassa elintarviketukiohjelmassa (1996–2013). EU:n myöntämä ruoka-apu jaetaan avustusjärjestön tai seurakunnan kautta. Ruoka jaetaan vapaaehtoistyönä (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014.) EU-ruokakassissa on kymmentä eri tuotetta mm. jauhoja, puurohiutaleita, makaronia, hapankorppuja, myslä, maitojauhetta ja lihasäilykkeitä. 2016 EU-ruokakasseja jaettiin 104 570 kappaletta. Jakelun koordinoi Kirkonpalvelut ry. Ruokakassilla on havaittu olevan myös muita ulottuvuuksia. Ruokakassin hakeminen aktivoi tulemaan toisten seuraan, samalla on mahdollista keskustella ja tulla kuulluksi. Keskusteluilla pyritään lisäämään sosiaalista osallisuutta, ja tarvittaessa hakija voidaan ohjata muiden palvelujen piiriin (Kirkkopalvelut i.a.)

Nykyisen kansallisen toimenpideohjelman mukaan (2014–2020) ruoka-avun tavoitteena on vähentää köyhyyttä, ja edistää sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Se edellyttää myös jakeluorganisaatiolta, että se tiedottaa avun hakijoita erilaisista julkisista palveluista tai hankkeista, jotka edistävät sosiaalista osallisuutta. Lisäksi toimijan on ohjattava avun hakijaa sosiaali-, asunto- ja/ tai työllisyyspalveluihin sekä antaa neuvontaa edellä mainittujen palveluiden käytöstä tai muusta osallisuutta edistävästä toiminnasta. Toimenpideohjelmassa toimijalta edellytetään neuvontaa ravintopitoisen ruuan ja liikunnan merkityksestä (Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014.) Ruoka-apua on saatavilla lähes koko Suomen alueella. On kuitenkin todettu, että haja-asutusalueilla ja pienemmillä paikkakunnilla ruoka-apua ei ole välttämättä saatavilla kovin helposti. Ruoka-aputoimintaa leimaa kaupunkimaisuus, koska ruoka-apua on saatavilla kaupungeissa useammassa jakelupisteessä (Ohisalo & Laihiala 2015, 438.)

2.4 Ruoka-apuun liittyvä häpeä ja leimautuminen

Ruoka-apu on jokaisen oikeus. Estääkö häpeä tai leimautumisenpelko avun vastaanottamisen? Miten ruoka-apu voi tavoittaa henkilöt ja perheet, joilla on akuutti ruoka-avun tarve? Ympäristön aiheuttama paine tai häpeän tunne eivät saisi olla este avun hakemiselle. Leipäjonot on yleisessä uutisoinnissakin leimattu kielteiseksi tapahtumaksi henkilön kannalta. Sen on nähty kertovan henkilöiden epäonnistumisesta elämässään ja sen hallinnassa. Yleinen keskustelu avun hakemisesta leipäjonosta tekee siitä tavalla tai toisella häpeällistä. Häpeä on emotionaalinen tila, jolla on evolutiivinen perusta. Se näyttäytyy eri tavoilla erilaisissa yhteisöissä. Sisäistettyyn häpeään liittyy voimakas stigman eli leiman kokemus. Sosiaalipoliittisesti keskeistä häpeän määrittelyssä ja kokemisessa ovat identiteetti, sosiaalinen hyväksyttävyys ja sopeutuminen (Ohisalo & Saari 2014, 83.)

Häpeän kokemusta ruoka-aputoiminnassa on tarkasteltu Ohisalon, Saaren ja Saukon (2014) tutkimuksessa. Sen mukaan arvioidaan, että keskimäärin tarkastellen ruoka-apua hakevat eivät koe ruuanhakemista häpeällisenä. Tutkijat ovat tulkinneet, että ruoka-avun hakeminen on koettu välttämättömänä muiden vaihtoehtojen puuttumisen vuoksi. He esittävät myös, että häpeää ei tunneta avun hakemisesta sosiaalisen kontrollin tai normiston heikkouden vuoksi. Lisäksi heidän mukaansa taustalla voi olla myös kokemus ”henkilökohtaisen konkurssista”, jolloin ruoka-avun hakeminen koetaan vain yhdeksi muiden nöyryyttävien kokemusten joukossa (Ohisalo, Saari & Saukko 2014, 86–87.) Häpeän määrä kytkeytyy odotuksiin ja pärjäämiseen sekä kokemukseen huono-osaisuudesta. Näillä on yhteys ihmisen sietokykyyn. Tämän mukaan mitä paremmin ihmiset uskovat pärjäävänsä elämässä, sitä vähemmän he ovat kokeneet häpeää asioidessaan ruoka-avussa. Ruuan hakeminen koetaan yhtenä henkilökohtaisena selviytymisstrategiana. Lisäksi se, kuinka kauan on ruokajonoissa asiainut, vaikutti häpeän ja leimautumisen pelkoon sitä vähentävästi (Ohisalo & Saari 2014, 92–93).

2.5 Aikaisempi ruoka-apua koskeva tutkimus Suomessa

Kuka seisoo leipäjonossa 2014 on tutkimusjulkaisu Suomen 2010-luvun ruoka-avusta. Raportissa on tuotu esille Euroopassa käytössä olevia malleja. Esille on nostettu sosioekonomista näkökulmaa kuten keitä kävijät, ovat ja miksi elämäntilanne vaatii ruoka-avun hakemista. Tässä tutkimuksessa tutkimusongelmana on myös näkemys, onko ruokajonossa käynti ensisijainen vai viimeinen vaihtoehto, kun muuta ei ole jäljellä. Suomen perustuslain 19 § turvaa jokaiselle oikeuden perustoimeentu-

lon turvaan (Suomen perustuslaki 1999.) Toisin sanoen Suomessa julkisella vallalla on vastuu ihmisten hyvinvoinnista. Kaduilla kiemurtelevat leipäjonot eivät ole julkisen vallan vastuulla. Ne ovat järjestöjen, seurakuntien ja yksityisten ihmisten aikaansaamia avunpaikkoja yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleville. Ne ovat paikkoja, jonne hyvinvointivaltio vuotaa ja joiden sisäisestä heterogeenisuudesta ei juuri tiedetä (Ohisalo & Saari 2014, 11–12.)

Food for the soul or the soul for food 2016 Anna Salosen väitöskirjassa tuodaan rohkeasti esille myös hyvinvointiyhteiskunnan ristiriita siitä, mitä ilmiöön liittyy. Hän tutki Tampereen ruoka-apu toimintaa etnograafisena tutkimuksena vuoden 2012–2013. Hänen mukaansa elintarvikelahjoitus ei liity pelkästään köyhyyteen tai huono-osaisuuteen, vaan siihen liittyvät myös valta, joka liittyy lahjan antamiseen. Hänen mukaansa on paradoksaalista, että elintarvikkeiden tuottaminen ja myyminen on niin halpaa, että sen voi heittää pois, samaan aikaan kun osalla ihmisistä ei ole sitä kuitenkaan varaa ostaa kaupasta. On syntynyt kahdenlaiset markkinat – köyhyyden markkinat – joissa asioi köyhä kansa ilman muuta vaihtoehtoa. Hänen mukaansa ruoka-apua toteuttavat järjestöt osallistuvat ylläpitämään näitä markkinoita. Toisaalta hänen mukaansa ongelmaksi saatetaan kokea ruoka-avun kytkeytyminen uskonnollisuuteen. Joissain uskonnollisissa järjestöissä peitetään hengellisyys ruoka-aputoiminnassa, koska se voi vaikuttaa siihen, mitä elintarvikkeita lahjoitetaan. Lisäksi ruoka-apua hakevalle voi muodostua kynnys hakea apua uskonnolliselta organisaatiolta, koska tapahtumaan voi kuulua jokin uskonnollinen toiminta. Uskonnolla voi olla kaksinainen rooli; ruoka-avun saaminen edellyttää osallistumista uskonnolliseen toimintaa (Salonen 2016, 55–56.)

Avun tilkkutäkki, suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus on silloisen RAY:n tukema, Ohisalon, Eskelisen, Laineen, Kainulaisen ja Saaren 2013 toteuttama raportti. Raportissa tutkitaan huono-osaisuuden eri ilmenemismuotoja nykysuomessa. Tutkimus on keskittynyt toimijoihin sen suhteen miten, missä ja kuinka he suorittavat ruoka-avun toteutuksen. Aiemmin oli uskomus, että ruoka-avun tarve keskittyisi vain 1990-luvun laman seurausten lievittämiseen. Nyt on todettu toimintamallin olevan tarpeellinen osa hyvinvoinnin edistämistä. Eri toimijoiden laaja kirjo tuo mukanaan vapaaehtoiset työntekijät, jotka mahdollistavat jaon onnistumisen. Tutkimuksessa on nostettu esille myös rahoittajien rooli. Tutkimuksessa selvitettiin, kuinka etenkin kunnat, järjestöt ja seurakunnat koordinoivat toimintaansa ruoka-apukentällä; millaisia yhteistyökuvioita toimijoiden välillä oli syntynyt, ja millaisia odotuksia ruoka-aputoimijoilla oli tulevaisuuden yhteistyöhön liittyen. Lisäksi selvitettiin sitä, miten ruoka-aputoimijat näkivät tarpeet ja heidän omat mahdollisuutensa auttaa ruoka-avussa käyviä ihmisiä myös muilla tavoin, kuin ruoka-apua jakamalla (Ohisalo, Eskelinen, Laine, Kainulainen & Saari 2013.)

Leipäjonon arki –tutkimus valmistui 2005 Sari Mäen pro gradu -työnä Helsingin yliopistolle. Mäellä oli tarkoituksena saada jonossa kävijöille kasvot, jotta salailu loppuisi ja ongelmia ei lakaistaisi maton alle. Kysymykset, joihin tutkimus keskittyy, olivat mitkä syyt ajavat ihmiset jonottamaan leipää? Miten he kokevat oman elämänsä, ovatko he toimijoita vai uhreja? Miten he selviävät taloudellisesti, sekä onko heillä eroavaisuuksia toisiinsa nähden? Kysyttiin myös, miltä heidän tulevaisuutensa näyttää? Tutkimuksessa korostetaan heidän omaa arkeaan ja ympäristöään. Tutkimus on kvalitatiivinen, suurimmaksi vaikeudeksi aineistonkeruussa muodostui haastattelujen saaminen. Syyksi tutkija kertoo luottamuksen puuttumisen. Mäki kategorisoi tutkimuksessa leipäjonon ihmiset kolmeen ryhmään, joita olivat selviytyjät, sopeutujat ja pohjalla olevat. Selvitytyjien syyt tulla leipäjonoon liittyvät velkaantumiseen. Sopeutujilla oli puolestaan syynä pitkittynyt työttömyys, kun taas pohjalla olevilla oli taustalla lisäksi sairastuminen. Tutkimustulokset heijastavat Mäenkin mukaan sitä, että pelkkä ruokakassi ei edistä henkilöiden tilannetta. Tarvittaisiin tietouden lisäämistä ja sosiaalista tukea sekä motivointia elämänmuutoksien tekemiseen (Mäki 2005, 55–57.)

Ruoka-avun kohdentuminen Turussa –selvitys tutkii leipää jonottavien ihmisten hyvinvointia. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena. Tutkimuksessa käytettiin nelisivuista kyselylomaketta, joka on kehitetty Itä-Suomen Yliopistossa. Sama kysely toteutettiin myös Kuopiossa ja Tampereella. Kysymykset oli jaettu kuuteen eri teemaan, joita olivat kohderyhmä, koettu hyvinvointi, toimeentulo, palvelut, kokemukset ruuanjakelusta ja Turun ruoka-avun erityispiirteet. Tutkimuksessa kävi ilmi, että ruuanhakijoiden joukko ei ole yhtenäinen Suomen alueella. Tutkimustulos toi esille myös muita erityispiirteitä verraten aiemmin tehtyihin samalla kyselylomakkeella tehtyihin tutkimuksiin. Turun alueella ruoka-apua hakevien joukossa oli huomattavasti enemmän opiskelijoita ja korkeasti koulutettuja kuin muualla Suomessa. Tutkimustulokset nostivat esille, että Turussa oli tehty muuta maata enemmän hylkääviä toimeentulotukipäätöksiä. Lisäksi joukossa oli enemmän mielenterveyspalveluiden käyttäjiä kuin muualla maassa (Kainulainen, Karppinen & Saari 2013, 27–28.) Tutkimus kuvaa ruoka-apua hakevien erilaisista tarpeista ja siitä, että jonoon voi joutua monesta eri syystä. Syyt ovat riippuvaisia sekä itse ihmisen omista toimista että yhteiskunnan palvelujärjestelmästä ja taloustilanteesta.

Tutkimus operaatio ruokakassin työstä on tehty vuonna 2012. Tutkimus on toteutettu laadullisena tutkimuksena, tieto kerättiin teemahaastatteluin vapaaehtoisilta työntekijöiltä ja selvittämällä ruoka-avun sisältöä. Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa keskityttiin yhteen ruoka-apua jakavaan yhdistykseen, Operaatio Ruokakassiin, Turun seudulla. Tutkimus tuo esille kirkon tärkeän roolin diakoniatyön kautta, sekä muut vapaaehtois pohjalta toimivat järjestöt kuten Veikko ja Lahja Hurstin

Laupeudentyö, Pelastusarmeijan ja Myllypuron ruuanjakelun. Tutkija osallistui myös tilaisuuksiin, joissa ruuanjakoa suoritettiin. Tutkimuksen mukaan ruuanjakajat pitivät omaa rooliaan erikoisena, koska he kokivat olevansa ajoittain ruokakaupan ja kaatopaikan välissä. He kokivat haasteeksi myös epätasaisen lahjoitusmäärän suhteessa avun tarvitsijoiden tarpeeseen (Juurikkala 2012.)

Tutkimus huono-osaisuuden ulottuvuudesta ja kasautumisesta leipäjonoissa on toteutettu vuonna 2012 Huono-osaisin Suomi -hankkeessa. Tutkimuksessa haluttiin selvittää ruoka-avussa käyvien ihmisten huono-osaisuutta ja sen jakautumista. Tutkimukseen osallistui 3500 vastajaa eri puolilta Suomea. Sen mukaan leipäjonoissa taloudellinen huono-osaisuus näkyy vaikeuksina selvitä veloista ja tulojen riittämättömyytenä. Sosiaalinen huono-osaisuus näyttäytyi tutkimuksessa masentuneisuutena, yksinäisyytenä ja nälkänä, sekä tyytymättömyytenä elämään ja näköalattomuuteen. Myös koettu terveys oli heikkoa. Huolestuttavinta tutkijoiden mukaan oli se, että peräti 2/5 osaa vastaajista oli niin huono-osaisia, että huono-osaisuus oli kasautunut kaikille hyvinvoinnin ulottuvuuksille. Huono-osaisuuden ulottuvuudet liittyvät henkilön asemaan kuten työllisyyteen, asuinoloihin, tulojen riittävyyteen ja päihteiden käyttöön (Ohisalo, Laihiala & Saari. 2015, 440–441.)

Aikaisemmat tutkimukset tuovat esille, kuinka suuresta ilmiöstä on kyse. Ruoka-apuun liittyy ensisijaisesti ihmiset, joilla ei ole riittävästi rahaa ostaa ruokakaupasta. Ilmiöön liittyy myös köyhyys ja huono-osaisuus. Osa avun hakijoista ei kuulu minkään virallisen avun piiriin, ja osa on puolestaan vain silloin tällöin ruoka-avun tarpeessa. Siihen liittyvät keskeisesti järjestöt ja muut yhteisöt, jotka solmivat sopimukset elintarvikkeiden saamisesta ja organisoivat jakelun. Lahjoitetut elintarvikkeet saadaan kaupoista, jotka lahjoittavat myymättömän, mutta käyttökelpoiset elintarvikkeet järjestölle ja näin vähentävät omia kulujaan hyväntekeväisyyden avulla. Vuonna 2015 ruokakauppojen elintarvikehävikki oli noin 1,7 % kaikista elintarvikkeista. Määrä tarkoittaa noin 12–14 kg per suomalainen (Päivittäistavara ry, 2016.) Ruoka-aputoimintaa on selvitetty pääsääntöisesti sen suhteen, että tiedetään ketkä siellä asioi ja millaisessa elämäntilanteessa. Sen sijaan selvittämättä on se, miten avun tarvitsija kokee ruoka-aputoiminnan. Ei ole löydettävissä tutkittua tietoa siitä, miten tämä toiminta voisi tukea heitä elämäntilanteessaan paremmin. Myös Ohisalo, Saari ja Laihiala ottavat kantaa ruoka-aputoimintaan tutkimuksessaan. Heidän mielestään ensisijaisesti tarvittaisiin yksilöllisempää apua ruokakassin ja sosiaaliturvan sijasta. Olisi annettava välineitä hyvinvoinnin turvaamiseksi kuin pelkästään "laastari" ruokakassin muodossa (Ohisalo, Saari & Laihiala 2015, 443.)

3 RUOKA-APUTOIMINTA VARKAUDESSA

3.1 Opinnäytetyön yhteistyökumppanit

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanit ovat Päiväkeskus Kaleva (Varkauden työterapinen yhdistys), Nuorten Paja (Varkauden työpajayhdistys ry) ja monikulttuurinen toimintakeskus Joutsikka (Voset-hanke). Olemme tutustuneet kaikkien yhteistyökumppaneiden ruoka-aputoimintaan syksyllä 2016. Päiväkeskus Kaleva, Nuorten Paja ja Joutsikka saavat lahjoituselintarvikkeet ViaDia Ry:tä. ViaDia toimittaa valmiiksi lajitellut elintarvikkeet, edellä mainittuihin toimipisteisiin. ViaDialla on sopimukset varkautelaisten elintarvikekauppojen kanssa elintarvikelahjoituksista, ja niiden asianmukaisesta käsittelystä. ViaDia:n toiminnassa olevat kuntoutuja-asiakkaat, osallistuvat elintarvikkeiden lajitte- luun ja kuljettamiseen yhteistyötahoille. Aikaisemmin elintarvikejakelun suoritti ViaDia, heidän omasta tilastaan. Ruoka-apua jaettiin joka arkipäivä. Päätös ruoka-avun jakopaikkojen uudelleen jär- jestämistä, nousi tilojen sopimattomuudesta. Ruoka-apua odottavat henkilöt, joutuivat jonottamaan ulkona. Toinen tärkeä näkökulma oli se, että ruoka-apu saadaan mahdollisimman lähelle tarvitsijaa. Päiväkeskus Kaleva jakaa myös EU-ruokakasseja, ja on näin yksi Maaseutuviraston kanssa sovittu toimijaorganisaatio.

Päiväkeskus Kaleva on Varkauden työterapisen yhdistyksen toimintapaikka Lehtoniemessä. Kaleva on toiminut Varkaudessa vuodesta 1992 alkaen. Se tarjoaa mahdollisuuden päihitteettömään toimin- taan viihtyisässä ympäristössä vertaistuen turvin (Varkauden työterapinen yhdistys 2017.)

Nuorten työpaja on tarkoitettu alle 29-vuotiaille nuorille, joilta puuttuu työ- tai opiskelupaikka. Nuor- ten pajalle voi osallistua myös ne nuoret, joilla on ammatillinen koulutus, mutta ei työkokemusta. Nuorten pajalla on mahdollisuus osallistua kuntouttavaan työtoimintaan tai työkokeiluun. Pajalla tue- taan nuoria myös arjen hallintaan ja pyritään löytämään nuorella työ- tai opiskelupaikka paja jakson jatkoksi (Nuorten paja 2017.)

Joutsikka on Voset – hankkeen kehittämä monikulttuurinen toimintakeskus, joka tarjoaa työttömille, romaneille ja maahanmuuttajille henkilöille erilaista toimintaa kuten erilaisia ryhmiä, opastausta työnhakuun ja sähköiseen asiointiin. Joutsikka aloitti toiminnan vuonna 2016 (Voset 2017.)

3.2 Kalevan, Nuorten Pajan ja Joutsikan ruoka-aputoiminta

Kalevan päiväkeskus jakaa ruoka-apua kerran viikossa maanantaisin ja Joutsikka kahdesti viikossa tiistaisin ja torstaisin. Ruuan jakelu toteutuu kello 11.00 ja se on kaikille avointa. Jakelu aloitetaan arpomalla vuoronumero kello 11.00, joten aikaisella jonoon saapumisella ei ole merkitystä. Ennen jakelun aloittamista elintarvikkeet on lajiteltu isolle pöydälle ruokaryhmittäin. Pöytä kierretään ympäri ja asiakas voi ottaa omalla vuorollaan yleensä yhden tuotteen kustakin tuoteryhmästä. Kun kaikki ovat käyneet yhden kerran noutamassa elintarvikkeita, kierroksia tehdään niin paljon kuin elintarvikkeita on jäljellä. Ryhmät ovat liha, johon kuuluvat myös broileri ja kala, maitotuotteet ja jugurtit, leikkeleet, leipä, vihannekset ja juurekset. (Nina Laitinen, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016). Päiväkeskus Kalevassa toimitaan samalla tavoin.

Nuorten pajan ruoka-apu on tarkoitettu vain toiminnassa mukana oleville nuorille ja samoissa tiloissa toimivalle Training Centerin työtoiminnassa oleville henkilöille. Ruoka-apua tarjotaan kahdesti viikossa keskiviikkoisin ja perjantaisin klo 11.00. Nuoret ovat kuntouttavassa työtoiminnassa tai työkokeilussa pajalla. Lisäksi Nuorten pajan yhteydessä on sosiaalihuollollisen työtoiminnan paja. Nuorten pajan jakelu toteutetaan eri tavoin, koska moni nuori asuu vanhempiensa kanssa eivätkä he välttämättä olisi viemässä elintarvikkeita kotiin. Monella nuoren perheellä on kuitenkin ilmeinen tarve ruoka-avulle vanhempien / vanhemman työttömyyden vuoksi. Elintarvikkeet on lajiteltu nuorten toimesta jääkaappiin ja pakastimeen, joista Nuorten pajan yksilövalmentaja jakaa nuorille kotiin vietävät elintarvikkeet. Arviointi ruoka-avun tarpeesta on tehty yhdessä nuoren kanssa. Kaikki saavat ruoka-apua ja tarvittaessa ruokia on valmistettu pajalla sekä yhdessä että kahden kesken ohjaajan kanssa. (Kaisa Mäntymaa, henkilökohtainen tiedonanto 5.11.2016.)

Kalevassa ja Joutsikassa ei tarkemmin tiedetty kuinka monta ruoka-avun hakijaa viikossa toimipaikoissa käy, vaan hakijoiden määrä vaihteli alle kymmestä useaan kymmeneen. Joutsikasta ruoka-apua viikoittain hakee varovaisen arvioinnin mukaan noin 100 henkilöä (Nina Laitinen, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016). Ainoastaan Nuorten pajalla pystyttiin arvioimaan määrä, sillä heille toimitettu ruoka-apu oli tarkoitettu vain pajalla oleville. Nuoria oli kuukaudessa noin 30 (Kaisa Mäntymaa henkilökohtainen tiedonanto 5.11.2016.)

4 OPINNÄYTETYÖMME TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Opinnäytetyömme tarkoituksena on tutkia, täyttääkö ruoka-apusta saatu apu hakijan kokeman tarpeen, ja huomioidaanko jakelussa perheen koko. Halusimme selvittää myös mitä muita merkityksiä ruoka-aputoiminnalla Varkaudessa hakijalle on. Perehtyessämme aikaisempiin tutkimuksiin havaitsimme, ettei ruoka-apua koskevissa tutkimuksissa ole huomioitu avunhakijan tämänhetkistä tilannetta ja sen suhdetta tulevaan. Tutkimukset ovat keskittyneet avun hakijoiden elämäntilanteista kumpuvien syiden selvittämiseen ja toisaalta yhteiskunnalliseen keskusteluun ruoka-aputoiminnan tarkoituksenmukaisuuteen hyvinvointivaltiossa. Koimme tärkeäksi selvittää myös ruoka-apua hakevien mahdollista palautetta toiminnasta, jotta tutkimuksessa kerättävä tieto antaisi jatkossa ruoka-apua toteuttaville toimijoille tietoa toiminnasta asiakkaan äänellä.

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Kuinka ruoka-apua hakeva henkilö kokee ruoka-apusta saadun avun täyttävän hänen tarpeensa?
2. Millainen kokemus perhetilanteen huomioimisesta ruoka-apua hakevalla on?
3. Mitä muita merkityksiä ruoka-aputoiminnasta on hakijalle?

Ruoka-aputoiminnalla on pitkä yli 20-vuotinen historia Suomessa. Se on epävirallista apua niissä tilanteissa, kun muuta vaihtoehtoa ei ole. Hyvinvointiyhteiskunta on haasteen edessä, kun globaali markkinatilanne heijastuu verotulojen heikomman kertymisen kautta julkisesti rahoitettaviin palveluihin ja etuuksiin. Tiedämme ruoka-apuun turvautuvien ihmisten tarinan siitä, ettei rahat riitä ruokaan, mutta ei sitä, miten tilanne saataisiin ratkaistuksi. Vaarana on kahdenlaiset elintarvike ostomarkkinat. Ruoka-aputoiminnasta apua hakevien henkilöiden mielipiteitä tai ajatuksia ei ole mitattu. Siellä asioivien henkilöiden kokemusta ole riittävästi selvitetty. Koemme, että tutkimuksemme tuo esille ruoka-aputoiminnasta uusia näkökulmia. Näiden kolmen tutkimusongelman kautta uutta tietoa on mahdollista saada.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

5.1 Tutkimusluvut ja kohderyhmä

Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa yhteistyökumppanimme oli ViaDia ry. Opinnäytetyöprosessin edetessä toimintamalli ruoka-apun toteuttamisesta Varkaudessa muuttui. Syksyllä 2016 teimme yhteistyösopimukset ja tutkimusluvut Päiväkeskus Kalevan, Nuorten Pajan ja monikulttuurisen toimintakeskus Joutsikan kanssa. Samalla kerroimme tutkimuksemme tavoitteesta ja tutkimusongelmista, sekä keskustelimme soveltuvasta tutkimusmenetelmästä. Tapaamisella sovimme myös tutkimuksen käytännöistä sekä kyselytutkimuksen toteuttamisen ajankohdasta.

Tutkimuksemme kohderyhmäksi muodostui Varkaudessa ruoka-apua hakevat henkilöt, jotka käyvät edellä mainituissa paikoissa. Nuorten pajalla toimii sosiaalihuoltolain mukaista työtoimintaa tarjoava Training Center, jonka työtoiminnassa mukana olevilla henkilöillä on mahdollisesti käyttää ruoka-apua. Tutkimuksen otannan muodostivat, näiden kolmen toimijan ruoka-apua hakevat henkilöt.

5.2 Tutkimusmenetelmän valinta

Toteutimme tiedonhankinnan kvantitatiivisena lomakekyselytutkimuksena Varkauden ruoka-apua jakelevissa toimipisteissä. Keräsimme tutkimusaineiston strukturoituna lomakekyselynä. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineisto mitataan numeerisin menetelmin ja päätelmien teko perustuu aiheiston tilastolliseen analyysiin. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa keskeisiä ovat myös aikaisempien tutkimusten johtopäätökset ja käsitteiden määrittely (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 136.) Päädyimme kvantitatiiviseen tutkimusmenetelmään, koska kenelläkään ei ollut varmuutta ruoka-apua hakevien määrästä Varkaudessa. Otantaa emme voineet arvioida etukäteen, koska ruoka-apua hakevien määrää ei ole tilastoitu jakelupaikoissa. Yhteistyökumppanimme kokivat tiedonkeräämisen tästä syystä tarkoituksenmukaiseksi keinoksi hankkia luotettavaa tietoa. Kvantitatiivisen menetelmän kannalta otannan onnistuminen on tärkeää, koska sen avulla voidaan arvioida tulosten yleistettävyyttä (Valli 2015, 94).

Tutkimuksemme on kokonaistutkimus, sillä ajattelimme vastaajien määrän jäävän alle 100 henkilöön. Pyrimme laatimaan kyselylomakkeen siten, että vastaukset voidaan käsitellä tilastollisin menetelmin,

jos vastaajia olisi enemmän kuin 100. Kokonaistutkimus antaa yleensä jonkinlaisen kuvan tutkittavan aiheen laajuudesta (Valli 2015, 95).

Kyselylomaketutkimusta erotetaan kaksi erilaista tutkimusasetelmaa. Näitä ovat pitkittäis- ja poikittaistutkimus. Poikkileikkaustutkimuksessa muodostettu aineisto on kerätty yhdessä ajankohdassa useilta vastaajilta. Pitkittäistutkimuksen aineiston kerääminen puolestaan toteutetaan useampana eri ajankohtana samojen vastaajien vastauksien perustella. Poikkileikkaustutkimuksella pyritään kuvaamaan ilmiötä, kun taas pitkittäistutkimuksella voidaan etsiä ilmiölle selityksiä. Poikittaistutkimuksella saadaan selvitettyksi myös tutkittavien asioiden keskinäistä korrelaatiota, mutta ei syy-seuraus-yhteyttä (Valli 2015, 121–122.) Tutkimuksemme asetelma on poikittaistutkimus, koska tavoitteenamme oli selvittää Varkauden ruoka-apua käyttävien henkilöiden kokemusta yleisellä tasolla. Asetelmana tämä sopi paremmin tutkimusongelmien selvittämiseksi.

5.3 Kyselylomakkeen laatiminen

Päädyimme rakentamaan strukturoidun kyselylomakkeen. Tässä yhteydessä standardointi tarkoittaa, että esitetyt kysymykset ja väittämät ovat jokaiselle vastaajalle täsmälleen samat. (Hirsjärvi ym. 2007, 188.) Yksi perinteisimmistä keinoista kerätä tutkimustietoa on paperinen strukturoitu kyselylomake ja sitä on käytetty kvantitatiivisissa tutkimuksissa 1930-luvulta saakka (Valli 2015, 84). Päädyimme paperiseen kyselylomakkeeseen, koska vastaamista ei olisi ollut mahdollista toteuttaa esimerkiksi sähköisessä muodossa tai tarkoituksenmukaista postitse lähetettävissä kyselyissä. Strukturoituun kyselylomakkeeseen päädyimme myös siksi, että sen analysointi on tehokkaampaa. Halusimme myös, että kyselyyn vastaa mahdollisimman moni ja vastaajilla olisi mahdollisuus tuoda oma näkemys esille.

Kysymysten tekemisessä ja niiden muotoilussa tulee olla huolellinen, sillä ne luovat perustan tutkimuksen onnistumiselle. Kysymysten muoto aiheuttaa eniten virheitä tutkimustuloksiin, jos vastaaja ymmärtää kysymyksen eri tavalla kuin tutkija on sen tarkoittanut. Tulos voi vääristyä. Kysymyksen on oltava yksiselitteinen eikä se saa johdatella vastaajaa. Kysymykset mietitään niin että ne vastaavat tutkimusongelmaan (Aaltonen & Valli 2007, 102–103.) Kyselylomakkeen laatimisessa pyrimme mahdollisimman selkeän ulkoasun lisäksi myös kysymysten selkeyteen. Muotoilimme kysymyksen ulkoasun vastaajalle henkilökohtaiseen muotoon, jolloin vastaaminen tuntuu luonnollisemmalta.

Ennen tutkimusta tutkija pohtii sopivaa kyselytapaa lomakekyselyyn. Kyselyssä voidaan kysyä monin eri tavoin tutkimusongelmaan liittyviä kysymyksiä, kuten avoimet kysymykset valmiilla vastausvaihtoehdoilla tai käyttämällä järjestysasteikkoa (Valli 2015, 98). Laadimme strukturoidun kyselylomakkeen yhteistyötahojen kanssa siten, että se vastaisi tutkimuskysymyksiimme (Liite 1).

Ensin kysyimme taustatietoja, kuten vastaajan ikää ja sukupuolta, sekä ruokakunnan kokoa. Kysymyksiin vastattiin ympyröimällä oma vastaus valmiista vaihtoehdoista. Ruokakunnan koolla on merkitystä siihen, kuinka ruoka-avussa jaetun ruuan määrä vastaa hakijan tarpeeseen.

Kysyimme palveluiden käyttöä kartoittaessamme hakijan tilannetta. Palveluiden käyttöön valitsimme myös valmiita vastausvaihtoehtoja, mikä nopeutti vastaamista. Vaihtoehtoja valitsimme laajasti, jotta vaihtoehdot vastaisivat mahdollisimman hyvin vastaajan elämäntilanteeseen. Vaihtoehtona oli myös vastata "muu, mikä" ja "en mitään näistä", koska kyselylomaketutkimuksessa on tärkeää, että vastaajalle löytyy vastausvaihtoehto (Valli 2015, 106.) Tarjottavat palvelut eroavat jonkin verran eri kuntien välillä. Olemme avanneet kyselylomakkeessa olevat palvelut erillisessä liitteessä (Liite 2). Valmiisiin vastausvaihtoehtoihin päädyimme aikaisempien tutkimusten ja havaintojen sekä yhteistyökumppaneiden kanssa käytyjen pohdintojen perusteella.

Kysyimme kyselylomakkeessa vastaajien ruoka-avun käyttämistä koskevia tietoja. Näitä olivat: mistä on saanut tiedon ruoka-avusta, mistä noutaa ruoan ja kuinka kauan on palvelua käyttänyt? Lisäksi kysyimme vastaajilta toiveita ruoka-avun sisällöstä. Nämä kysymykset muodostettiin lomakkeeseen kirjaamalla valmiit vastausvaihtoehdot. Valmiiden vastausvaihtoehtojen laatimisessa tutkijalla täytyy ennakolta olla mielikuva vastausvaihtoehdoista ja yleisesti näitä pidetään parhaimpina taustatietojen kartoittamiseen (Valli 2015, 105.) Valmiiden vastausvaihtoehtoihin päädyimme aikaisempien tutkimusten ja havaintojen sekä yhteistyökumppaneiden kanssa käytyjen pohdintojen perusteella. Valmiit vastausvaihtoehdot sisälsivät aina myös vaihtoehdon muu, mikä. Tämän väittämän avulla huomioimme sen, että vastaaja voi vastata listan ulkopuolisen vaihtoehdon mitä emme olleet ajatelleet.

Kolmantena kokonaisuutena kysyimme väittämäkysymyksillä ruoka-avun määrään, sen noutamiseen ja tarpeeseen sekä ajankohtaan liittyviä kokemuksia. Ratkaisuun päädyimme tutustuttuamme Likertin asteikkoon. Likertin asteikko mittaa viidellä väittämävaihtoehdolla mitattavaa asiaa. Likertin asteikossa periaatteena on pariton määrä vaihtoehtoja, koska silloin saadaan vastaajan mielipide tarkemmin rajatuksi (Valli 2015, 98). Likertin asteikolla voidaan mitata esimerkiksi mielipiteitä, mutta mielestämme mittari sopi hyvin ruoka-avun tarpeen arvioimisen, avun noutamiseen liittyen tietojen

ja neuvontaa mittaavaan kysymykseen. Arviointi asteikon 1–5 rakensimme yhteensä seitsemään kysymykseen. Annoimme arvoille nimet 1- täysin eri mieltä, 2- jokseenkin samaa mieltä, 3- ei samaa eikä eri mieltä, 4- jokseenkin samaa mieltä ja 5 -täysin samaa mieltä.

Kvantitatiivisella menetelmällä voidaan mitata myös sellaisia asioita, joita ei voida mitata numeerisilla arvoilla tai niitä ei ole aikaisemmin mitattu määrällisellä mittarilla. Tällöin tutkija joutuu operationalisoimaan käytettävät käsitteet mittareiksi eli kysymyksiksi. Mittarin rakentaminen alkaa teoriasta, johon tutkija on perehtynyt hyvin (Valli 2015, 85.) Ruoka-avun merkitystä pyrittiin selvittämään kahdella monivalintakysymyksellä ja yhdellä avoimella kysymyksellä. Näillä kolmella kysymyksellä pyrimme löytämään ruoka-avun muita merkityksiä. Aikaisemmasta tutkimuksesta on noussut esille ruoka-avun sosiaalinen ulottuvuus, mutta tutkimukset eivät tuoneet esille millaisia ne sisällöltään ovat. Koska aikaisempaa luotettavaa mittaria ei ollut, laadimme kysymykset valmiiksi vastausvaihtoehtoiksi sisältäen vastausvaihtoehdon jotain muuta, mitä.

Monissa tutkimuksissa voidaan käyttää määrällisiä ja laadullisia tutkimusmenetelmiä rinnakkain. Tällöin niiden ajatellaan toimivan toisiaan tukevinä menetelminä (Hirsjärvi ym. 2007, 132–133.) Avoimien kysymysten etuna on, että vastaaja voi tuoda omin sanoin hänelle tärkeitä seikkoja tai hän voi tuoda esille uusia ideoita tai näkökulmia (Valli 2015, 106.) Myös me päädyimme yhteen avoimeen kysymykseen, jolla halusimme tietää mitä vastaaja halusi muuttaa ruoka-aputoiminnassa.

5.4 Kyselyn toteuttaminen

Suunnittelemamme strukturoidun kyselylomake arviotiin yhdessä ohjaavien opettajien kanssa. Saadun palautteen perusteella jatkoimme kyselylomakkeen muokkaamista. Muokatun kyselylomakkeen testasimme Päiväkeskus Kalevassa syyskuussa 2016. Koekyselyyn osallistui neljä kohderyhmän vapaaehtoista henkilöä. Palautteet keräsi Päiväkeskuksen toiminnanjohtaja Katja Saraketo. Koekyselyyn vastanneet pitivät lomakkeen ulkoasua selkeänä ja kysymyksiä helposti ymmärrettävinä. Kysymykset vastasivat koevastaajien elämäntilannetta. Yhdessä totesimme, että varsinaisen tutkimuksen toteuttamisen voi aloittaa. (Katja Saraketo, henkilökohtainen tiedonanto, 28.10.2016).

Tulostimme kyselylomakkeita yhteensä 200 kappaletta. Meillä ei ollut tarkkaa tietoa kävijämäärästä, jotka hakevat ruoka-apua. Toimitimme kyselylomakkeet marraskuussa 2016 ruoka-apua jakaviin toimipisteisiin; Varkauden nuortenpajalle, Joutsikkaan sekä Kalevaan. Mukaan liitimme infokirjeen

sekä ohjeistuksen yhteistyökumppaneiden vastuuhenkilöille. Kyselyyn vastausajaksi sovimme kolme viikkoa. Kyselyyn osallistuminen oli mahdollista ruoka-avun jakelupäivinä. Vastaaminen oli vapaaehtoista, eikä siitä käynyt ilmi vastaajien henkilötietoja. Olimme sopineet yhteistyökumppaneiden kanssa, että he kertovat tutkimuksesta ja ohjeistavat tarvittaessa kyselyn täyttämässä. Kyselylomake oli mahdollista täyttää myös kotona ja palauttaa ruoka-apujakelupaikkaan. Useimmin lomake täytettiin ruoka-apua odotettaessa (Nina Laitinen, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016.)

Joutsikassa lomakkeille oli varattu palautuslaatikko tyhjiä lomakkeiden viereen. Joutsikasta ruoka-apua viikoittain hakee noin 100 henkilöä (Nina Laitinen, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016.) Kalevassa täytetyt kyselylomakkeet kerättiin kirjekuoreen; tällä tavalla vastaajan henkilöllisyys pysyi salassa myös vastaajien kesken (Katja Saraketo, henkilökohtainen tiedonanto, 16.12.2016). Nuorten Pajalla lomakkeen sai täyttää minä toimintapäivänä tahansa, joten se ei ollut sidottu ruoka-apupäivään. (Kaisa Mäntymaa, henkilökohtainen tiedonanto, 16.12.2016).

5.5 Aineiston analyysi

Saimme täytettyjä kyselylomakkeita takaisin yhteensä 54 kappaletta, mistä 39 oli täytetty hyväksyttävästi. Osa lomakkeista oli täytetty puutteellisesti tai niihin oli kirjoitettu asiattomuuksia. Täyttämättömiä lomakkeita kyselypisteistä palautettiin 76 kappaletta. 70 lomaketta oli otettu mukaan täytettäväksi, mutta ruoka-avun asiakkaat olivat jättäneet lomakkeen palauttamatta.

Aloitimme aineiston analysoinnin tammikuussa 2017. Analysoimme lomakkeet taulukkolaskentaohjelmalla. Ensin kokosimme Excel-tilukon, johon purimme lomakkeiden vastaukset kysymys kysymykseltä. Numeroimme vastaajat 139, minkä jälkeen syötimme havaintoarvot eli vastaukset Excel-ohjelmaan. Tapaan päädyimme lomakkeiden kappalemäärän perusteella. Taulukon avulla selvitimme merkityksiä ruoka-avun tarpeen ja perhetilanteen välillä. Teimme toisen taulukon, johon lajittelimme havaintoarvoihin perustuen ruoka-avun käyttämisen pituuden, luvut koodasimme numeerisin arvoin sekä vastausvaihtoehtojen mukaan taulukkoon. Pohdinta osuudessa palaamme tuloksien ja havaintojen suhteeseen, sekä meissä heränneisiin kysymyksiin.

Strukturoitu kyselylomake sisälsi yhden avoimen kysymyksen. Koska kysymys oli avoin, siihen tulleet vastaukset kokosimme Excel-tilukkoon täsmälleen samoin, miten vastaaja oli kysymykseen vastannut. Vastaukset luokittelimme teemoittain, teemat olivat; toimintaa kehittävä, tuki ja neuvonta,

arjen rytmi ja sisältö, taloudellinen tuki ja ohjaus sekä muu, mikä. Sisällön analyysin siirsimme värikoodeihin, joiden avulla lajittelisimme vastaukset omiksi ryhmikseen (Valli 2012, 106.) Myös avointen vastausten tuottamat tulokset kuvaamme tulokset-osiossa.

Kun haimme kyselylomakkeet analysoitaviksi, saimme välittömän palautteen kyselyn toimivuudesta. Vastaajat olivat kokeneet, kyselylomakkeiden kysymykset helposti ymmärrettäviksi. Varsinkin avoimet kysymykset saivat kiitosta. Vaikka kysymyksiä oli paljon, vastaaminen oli ollut nopeaa kyselylomakkeen selkeyden vuoksi (Nina Laitinen, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016)

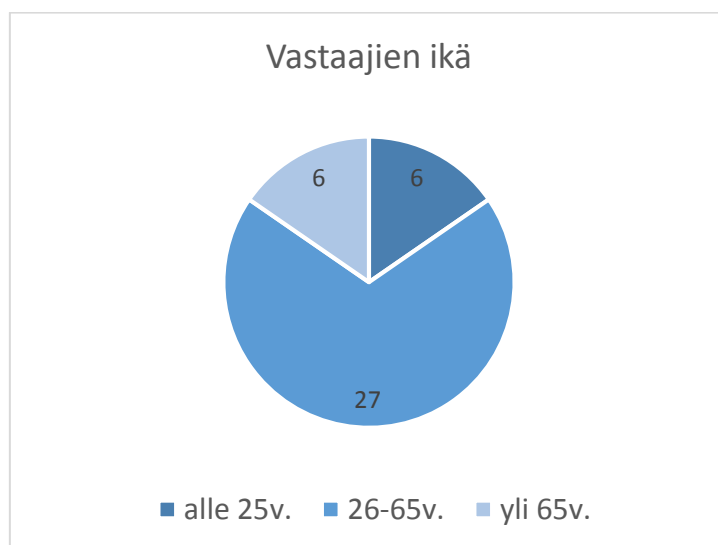
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Lähtökohtana ruoka-avun kehittäminen

Ruoka-avussa asiointi herättää paljon tunteita. Tutkimuksen avulla saimme näkökulmia, joista on hyötyä ruoka-apua edelleen kehitettäessä. Tutkimuskysymykset on laadittu selvittämään asiakkaan tämänhetkistä elämäntilannetta sekä tulevaisuuden haasteita. Tekemästämme tutkimuksesta saatu tieto on jo nyt tuottanut jakelussa työskenteleville henkilöille arvokasta tietoa. Tarjonnan ja tarpeen kohtaaminen on kaikkien yhteinen tavoite. Tutkimus toi kattavasti esille henkisiä arvoja, jotka usein jäävät vaille huomiota.

6.2 Vastaajien sukupuoli, ikä ja ruokakunnankoko

Kyselytutkimuksen aloitimme kartoittamalla henkilöiden perustietoja. Näihin kysymyksiin vastattiin ympyröimällä valmis vastausvaihtoehto. Ensimmäiseksi kysyimme vastaajan syntymävuotta. *Syntymävuoden perusteella* vastaajat jaettiin kolmeen ikäryhmään. Alle 25-vuotiaita vastaajista oli 6 (17 %) 26–65-vuotiaita 27 (66 %) ja yli 65-vuotiaita 6 (17 %). Kuvio 2 havainnollistaa vastaajien ikäkaumaa.

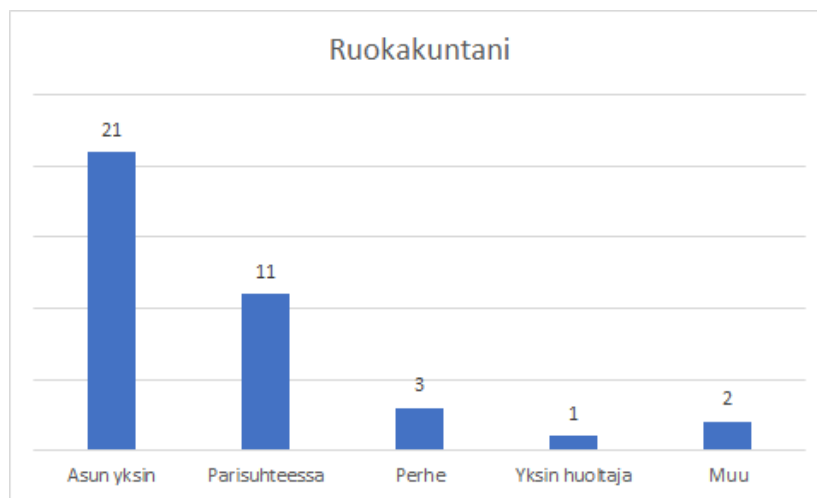

KUVIO 2. Vastaajien ikä, (N = 39)

Yksi keskeisistä tekijöistä tutkimuksia tehdessä on sukupuoli. Sukupuolella on merkitystä tutkittaessa sosioekonomisten tekijöiden vaikutusta elämän hallinnassa. Esimerkiksi terveys- ja hyvinvointipalvelujen käytöllä ja niistä saadulla hyödyllä on olemassa yhteys sosioekonomiseen asemaan (THL b.) *Sukupuolijakauma* oli tasainen. Vastaajista 20 oli naisia ja 19 miehiä.

Taloudellinen turvattomuus luo jänniteitä pari- ja perhesuhteisiin. Huoli toimeentulosta heijastuu käyttäytymiseen, puheeseen ja toimintaan. Kuinka pystymme selviämään ristiriitatilanteita tai tekemään vaativia päätöksiä silloin, kun kaikki energia menee arjesta selviytymiseen. Lapsia ei pitäisi kuormittaa aikuisten rahahuolilla. Lapsille on syytä kertoa, ettei tilanne johdu heistä. Perheessä valitseva kireä ilmapiiri tai ilmassa leijuva erouhka saa varsinkin miehet hakemaan apua jaksamiseen. Miesten yhteydenottojen määrä on 40 % ja ollut viime aikoina selvässä kasvussa. Perheen hajoaminen on suuri riskitekijä aiheuttamaan syrjäytymistä ja köyhyyttä (Väestöliitto i.a.)

Tutkimukseen vastanneiden *Ruokakunnan koko* vaihteli paljon. Yksinasuvia vastaajissa oli 21 (54 %), parisuhteessa asuvia 11 (28 %), perheitä 3 (7,5 %), yksinhuoltajia 1 (2,5 %) ja muun asumismuodon valitsi 2 (5 %) vastaajista. Kuvio 4 havainnollistaa ruokakunnan koon.

KUVIO 4. Vastaajan ruokakunnan koko, (N = 39)

6.3 Palvelujen käyttö

Erilaisilla tutkimuksilla seurataan Suomen väestön hyvinvoinnin ja terveyden muutoksia. Tutkimusten tarkoitus on antaa tietoa, kuinka vastata esille nouseviin haasteisiin. Yksi seuranta menetelmä on ATH, Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus. Tulokset ovat jaettu eri aihepiireihin; hyvinvointi, terveys, toiminta- ja työkyky, elintavat ja riskitekijät, palvelut ja nämä kaikki yhteensä. Esimerkiksi elintavat ja riskitekijät ovat jaettu 12 eri osa-alueeseen. Ilmiön merkitys ja tulkinta ovat määritelty

yksilön ja yhteisön kannalta. Tulokset ovat havainnollistettu karttana, pylväskuvana, taulukkona ja Exelinä. (THL a.) Saamiamme tuloksia on mahdollista verrata eri alueiden tai koko maan keskiarvotulokseen.

Kyselylomakkeessa vastaajilta kysyttiin palveluista, joita he käyttivät. Palveluvaihtoehdot ovat kuvattu liitteessä 2. (Liite 2).

Kyselyyn vastaajista 4 (10 %) ei käyttänyt mitään kyselylomakkeessa esitettyjä palveluja. Palvelujen käyttö vaihteli yhden ja neljän yhteistyötahon välillä.

Vastaajista 9 (36 %) ilmoitti käyttävänsä TE-toimiston palveluja. TE-toimiston asiakkuus perustuu usein työttömyyteen. Vähensimme yli 65-vuotiaat vastaajat pois. Yllätyimme, että vain vajaa puolet vastaajista käyttää TE-toimiston palveluja. Sosiaalitoimiston palveluja asiakkaista käytti 15 (38 %). Sosiaalitoimisto on luonteva linkki muiden palvelujen välillä. Sosiaalityöntekijä Satu Naukkarinen kertoo heränneestä huolesta. Huoli on noussut perusturvan siirtyessä Kelan palveluihin vuoden 2017 alusta. Sadun kertoman mukaan kohtaamisilla kartoitetaan asiakkaan elämäntilanne kokonaisuudessaan. Tarpeisiin pystytään vastaamaan ennen kuin tilanne ehtii kriisiytyä (Satu Naukkarinen, henkilökohtainen tiedonanto 25.11.2016.)

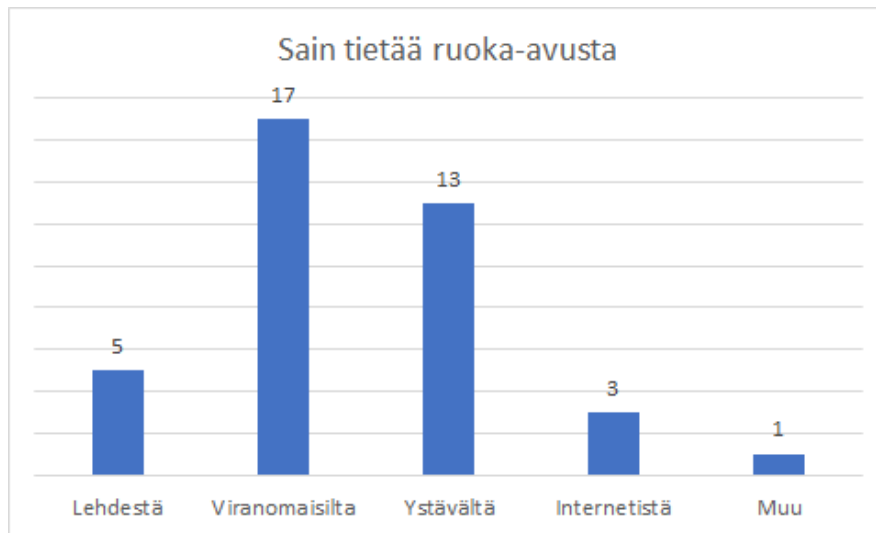
TAULUKKO 5 havainnollistaa vastaajien palvelujen käyttöä.

Vastaaja käyttämä palvelu	asiakkaat %	asiakkaat
Päihdepalvelut	20 %	8
Psykiatrinen poliklinikka	13 %	5
Sosiaalitoimisto	38 %	15
Perhepalvelut	2,5 %	1
Kaupungin paja	2,5 %	1
Nuorten paja	25 %	10
Via Dia	5 %	2
Kaleva	13 %	5
TE- toimisto alle 65-vuotiaat	36 %	9
Ystäväpalvelu	2,5 %	1
Joutsikka monikulttuuri keskus	10 %	4
Mielitupa	2,5 %	1

TAULUKKO 5. Palvelujen käyttö, (N = 39)

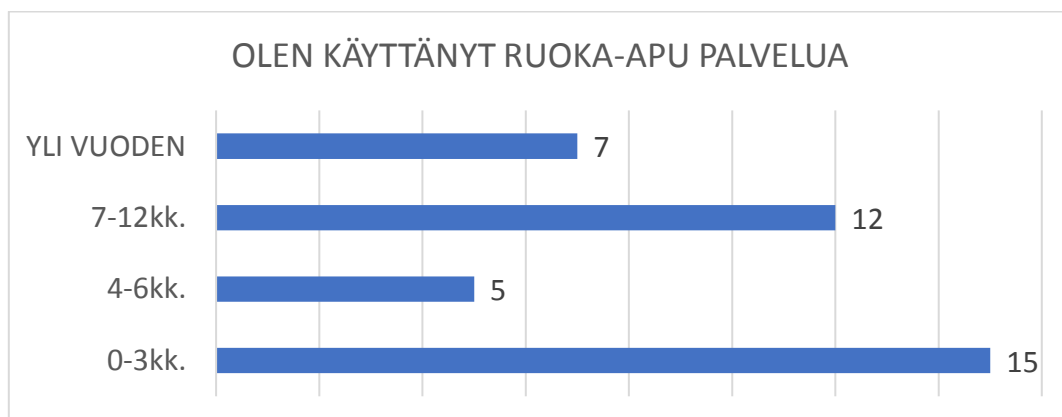
6.4 Ruoka-avusta saadun tiedon alkuperä ja ruoka-avun käyttämiseen liittyvät tiedot

Kysymykseen *Mistä sain tietää ruoka-avusta?* käyttäjät valitsivat neljästä vaihtoehdosta heille sopivan. Tärkein tiedonlähde oli viranomainen tai ystävä. Viranomaisilta 17 (44 %) ystäviltä 13 (33 %). Lehdet, internet ja muu yhteensä 23 %. Viranomaisten merkitys tiedonjakajana on merkittävä. Kuvio 6 havainnollistaa mistä kyselyyn vastaaja sai tietää ruoka-avusta.

KUVIO 6. Sain tietää ruoka-avusta. (N = 39)

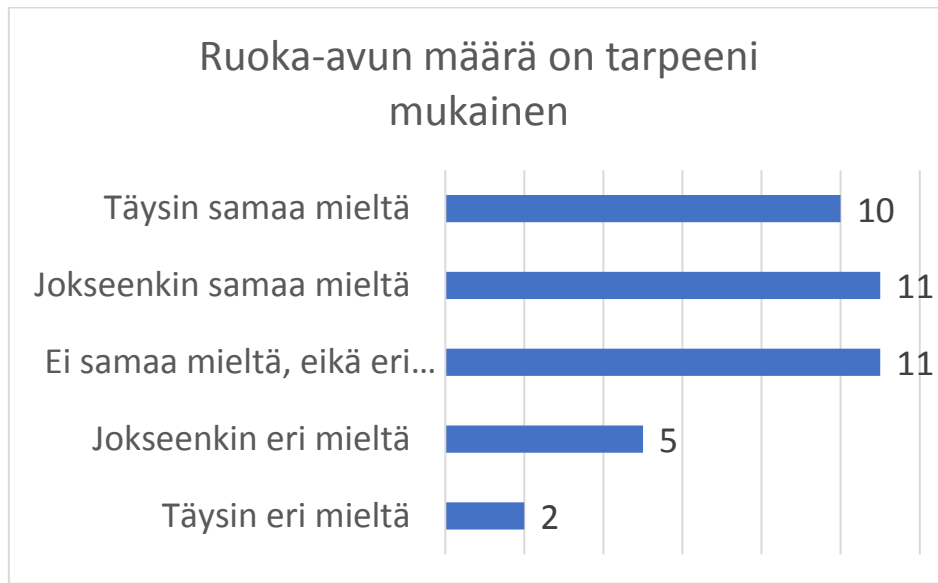
Kysymys *Kauanko olen käyttänyt ruoka-apu palvelua?* Vastaajista 15 (39 %) kävijöistä ovat käyttäneet palvelua 0–3 kuukautta. 4–6 kuukautta palveluiden käyttöä on 5 (13 %) asiakkaista. 7–12 kuukautta käyttöä on 12 (31 %) asiakkaista. Yli vuoden ruoka-avussa käyneitä on 7 (17 %). Kuvio 7 havainnollistaa ruoka-avun käyttöajan.

KUVIO 7. Olen käyttänyt ruoka-apupalvelua. (N = 39)

6.5 Hakijan tarpeen ja perheenkoon huomioiminen

Kysymys 8. *Täyttääkö ruoka-avussa jaettava ruoka hakijan tarpeen?* esitimme kysymyksen väittäminä, joissa oli viisi vaihtoehtoa. Täysin samaa mieltä vastaajista oli 10 (25 %) eli neljännes. Jokseenkin samaa mieltä 11 (29 %). Ei samaa, eikä eri mieltä 11 (28 %). Jokseenkin eri mieltä 5 (13 %) ja täysin eri mieltä 2 (5 %). Kuvio 8 havainnollistaa täyttääkö ruoka-apu hakijan tarpeen.

KUVIO 8. Ruoka-avun määrä on tarpeeni mukainen. (N = 39)

Kysymys 9. *Perheeni koko huomioidaan ruoka-avun määrässä?* esitimme valmiit vastausvaihtoehdot väittämiä. Täysin samaa mieltä vastaajista oli 15 (38 %). Muut neljä vaihtoehtoa olivat tasavertaisia 16 % osuudella. Kuvio 9 havainnollistaa vastausta huomioidaanko ruoka-avussa perheesi koko.

KUVIO 9. Perheeni koko huomioidaan ruoka-avun määrässä. (N = 39)

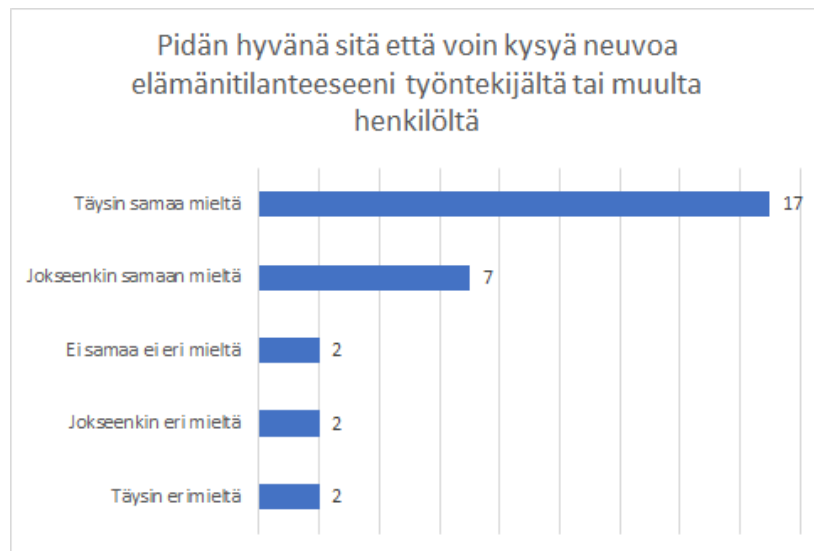
Kysymykseen *Mitä toivoisin jaettavien tuotteiden olevan?* olimme lisänneet huomautuksen: voit ymyröidä useamman (N = 39). Juusto ja leikkeleet olivat toivottuja, vastaajista 30 (76 %) oli valinnut tämän vaihtoehdon. Leipää, lihaa ja kanaa oli valinnut 28 (71 %). Einekset, kala, hedelmät, vihannekset sekä maitotuotteet olivat tasavertaisina yli puolella vastaajista. Ruoka-avussa jettavat tuotteet ovat elintarvikkeita. Lisäsimme vaihtoehdon hygieniatuotteita saadaksemme selville asiakkaiden mielipiteen. Vastaajista 15 (38 %) toivoi ruoka-avussa olevan myös niitä. Vaihtoehto *jotain muuta* toi esille useita toivomuksia. Toiveena oli vaatteita, pullaa ja säilykkeitä.

6.6 Ruoka-avun noutaminen, neuvonta ja lisäarvo

Ruoka-avun noutamiseen tällä hetkellä on tarjolla vain yksi aika, kello 11. Kysyimme vastaajilta mikä aika heille on sopivin ruoka-avun noutoon. Kello 11–13 välisen ajan vastaajista kokivat parhaaksi yli puolet 28 (51 %). Kello 9–11 välinen aika oli toiseksi suosituin 25 (41 %) kannatuksella. Iltapäivän noutoaikaan neljännes vastasi *täysin erimieltä*.

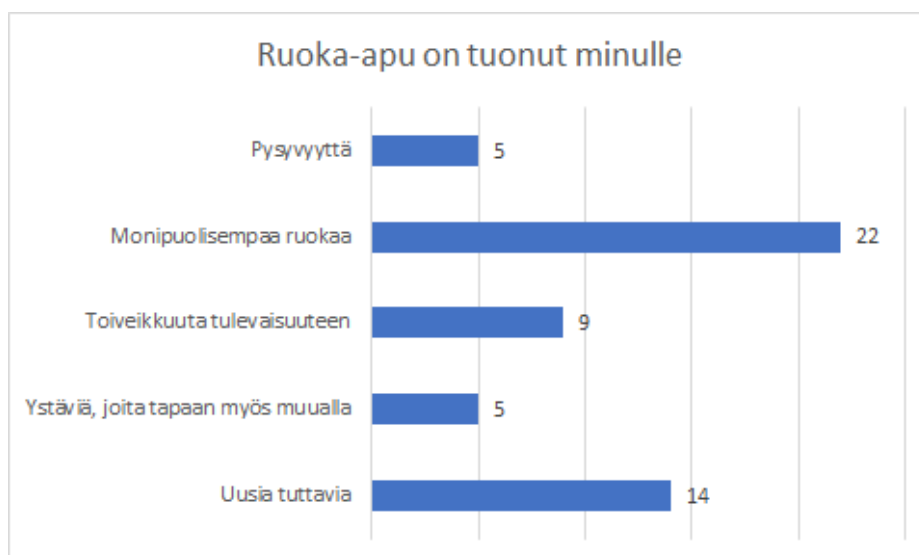
Ruoka-avun noutamisen helpoksi koki 29 (64 %). Täysin eri mieltä oli 4 (10 %) vastaajista.

Kolmas tutkimusongelmamme oli *Mitä muita merkityksiä ruoka-avulla hakijalle on?* Asetimme kysymykset kahteen eri ulottuvuuteen. Ensimmäinen kysymys; *pidän hyvänä sitä, että voin kysyä neuvoa elämäntilanteeseeni työntekijältä tai muulta henkilöltä?* Vastaajista 17 (57 %) oli täysin samaa mieltä. Tämä kysymys oli aiheuttanut vastaajien keskuudessa hämmennystä varsinkin Nuorten pajalla. Siksi tässä kyseisessä kohdassa on vain (N = 30). Nuoret olivat kommentoineet, ettei ole ketään keneltä neuvoa voisi kysyä. Suora lainaus Kaisa Mäntymaan antamasta palautteesta: *"meillä asiakkaat jo tuttuja, se että ottavat ruuan mukaan ei tuo esim. ystäviä"* (Kaisa, Mäntymaa, henkilökohtainen tiedonanto 16.12.2016). Vositissa ja Kalevassa puolestaan asiaa pidettiin tärkeänä ja mahdollisuutena tulla kuulluksi. Kuvio 10 havainnollistaa kokeeko ruoka-avun hakija hyvänä, että on mahdollisuus kysyä neuvoa elämäntilanteesta työntekijältä tai muulta henkilöltä.

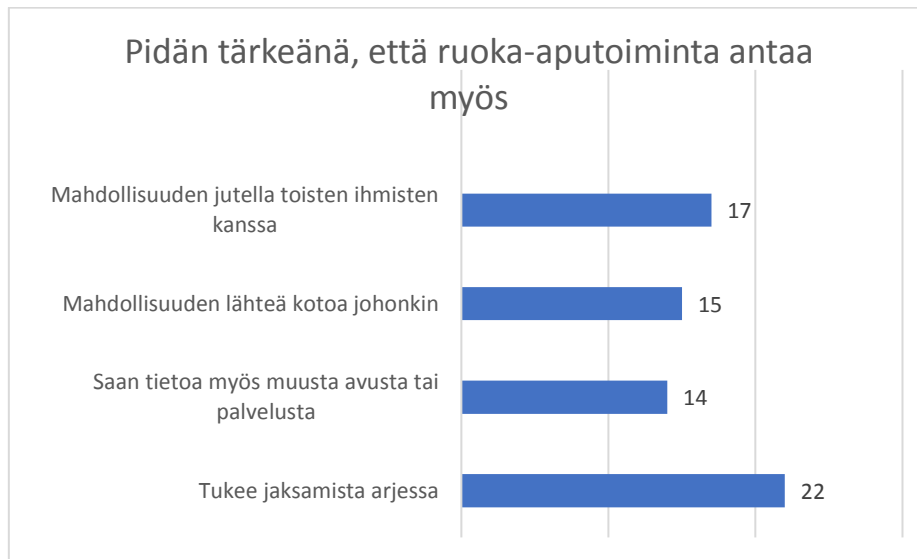
KUVIO 10. Pidän hyvänä sitä, että voin kysyä neuvoa elämäntilanteessani työntekijältä tai muulta henkilöltä, (N = 30.)

Toinen kysymys, jolla kartoitimme muita merkityksiä; *Mitä muuta ruoka-aputoiminta on minulle tuonut?* Tässä kysymyksessä vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon. Monipuolisempaa ruokaa vastasi 22 (56 %), uusia tuttavuuksia 14 (36 %) ja ystäviä, joita tapaan myös muualla 5 (13 %). Halusimme erottaa tuttavien ja ystävien omiksi ryhmiksi. Toiveikkuutta tulevaisuuteen vastasi 9 (23 %). Asiakkaiden kokemuksella on elämän laatua parantavat merkitys fyysiseltä sekä psyykkisiltä näkökulmista. Kuvio 11 havainnollistaa mitä muita merkityksiä ruoka-avusta hakijalle on.

KUVIO 11. Ruoka-apu on tuonut minulle, (N = 39)

Ruoka-avun koetaan tuovan elämään myös muuta merkitystä. Kysymykseen pidän tärkeänä, että ruoka-aputoiminta antaa myös, vastaaja sai valita useamman vaihtoehdon. Tärkeimpänä vastaajat pitivät tukea arjessa jaksamiseen 22 (56 %) Mahdollisuuden jutella toisten ihmisten kanssa valitsi 17 (43 %) vastaajaa. Mahdollisuus lähteä kotoa johonkin 15 (38 %) ja 14 (36 %) valitsi, saan tietoa myös muusta avusta tai palvelusta. Kuvio 12 havainnollistaa pidän tärkeänä, että ruoka-aputoiminta antaa myös.

KUVIO 12. Pidän tärkeänä, että ruoka-aputoiminta antaa myös, (N = 39)

6.7 Avoimen kysymyksen tulokset

Kyselylomakkeessa oli yksi avoin laadullinen kysymys. Tuloksen käsitelimme tilastollisin menetelmin. Kysymyksellä halusimme antaa vastaajalle mahdollisuuden vapaaseen palautteeseen antamiseen ruoka-aputoiminnasta. Halusimme tarkentaa kysymyksellä mahdollisia kehittämistarpeita ja saada muuta palautetta. Kysymys oli ”Mitä muuttaisit ruoka-aputoiminnassa?”. Vastauksia saimme yhteensä 12 (31 %). Olimme suunnitelleet miettineet teemat, joiden mukaan aineisto jaetaan. Jaoin sisällön merkityksen eri väreillä omiksi ryhmikseen. Ryhmät olivat toiminnan kehittäminen, tuki sekä neuvonta, jota ruoka-avun jakamisen yhteydessä on mahdollista tarjota. Lisäksi halusimme erottaa arjen rytmin ja sisällön sekä taloudellisen tuen ja ohjauksen. Ryhmissä nousi neljä selkeästi kehittämiseen liittyvää vastausta, neljä ruoka-apuun tyytyväistä palautetta ja kaksi arkea tukevaa toimintaa tarjoavaa vastausta. Kolme vastausta puolestaan liittyi taloudellisen tuen saamiseen ruoka-avun muo-

dossa. Kehitystoiveena oli ehdotettu arkiaterian tarjoamista ennen ruoka-apua. Arkiateria oli tutkimushetkellä tarjolla Kalevassa, Joutsikka otti arkiaterian käyttöön maaliskuussa 2016. Avointen kysymysten vastaukset ovat liitteessä 3 (Liite 3.)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

7.1. Tutkimuksen keskeiset tulokset ja johtopäätökset

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen avulla *selvitimme ruoka-avussa käyvien henkilöiden ikää*. Ikäjakama oli tasainen. Varkaudessa ruoka-apu ei ole painottunut erityisesti mihinkään ikäryhmään. Media on luonut mielikuvaa, jossa eläkeläiset jonottavat isoina ryhminä ruoka-apua. Tutkimus Kuka seisoo leipäjonossa - toi tutkimustietoa eri paikkakuntien välisistä eroista. Kuopiossa vastaajista (55 %) oli eläkeikäisiä. Maan keskiarvo vuonna 2010 oli (39 %). Varkauden ruoka-avun käyttäjistä (15 %) oli eläkeläisiä (Ohisalo & Saari 2014, 37.) Sen sijaan Turussa tehdyn tutkimuksen mukaan Turun ruoka-apua hakevissa on enemmän opiskelijoita (n.10 %) kuin muualla Suomessa (Kainulainen, Karppinen & Saari 2014, 28.) Emme kysyneet hakijan työmarkkinastatusta, koska emme katsoneet tämän tuovan mitään lisätietoa suhteessa tutkimuskysymyksiimme. Varkaudessa on muutoinkin vähemmän opiskelijoita, koska Varkaudessa on vain lukio ja ammatillinen oppilaitos.

Tutkimuksessamme *sukupuolijakauma* oli tasainen, vastaajista 21 (51 %) oli naisia ja 19 (49 %) miehiä. Olimme pohtineet etukäteen, että Varkaudessa ruoka-avun hakijoiden enemmistö olisi miehiä. Syyksi pohdimme suurten teollisuuslaitosten sulkemista Varkaudessa ja sitä seurannutta rakennemuutosta, joka on aiheuttanut miesten pitkäaikaistyöttömyyttä.

Kysymykseen *ruokakuntani*, yksinasuvia oli 21. Perheitä oli vain kolme. Tämä herätti ajatuksen, onko perheellisten vaikea saada ruoka-apua hakemaan, vai onko syynä häpeä ja leimautumisen pelko? Yksin asuva on vastuussa vain itsestään, mutta pohtiiko perheen isä tai äiti nähdyn tulemistä? Seuraako tunnistetuksi tulemisesta pahimmassa tapauksessa lasten kiusaamista koulussa? Painaako syyllisyys ja vastuu pärjäämisen pakosta? Ruuan hakija on aina tilanteessa pakosta. Perheen äiti tai isä ei voi valita mitä ruuaksi halusi laittaa. Päivällistä ei voi suunnitella, vaan se on valmistettava niistä tarvikkeista, joita sattuu saamaan (Nykänen 2017.)

Vastaajien *palvelujen käytöstä* saimme runsaasti tietoa. Palvelujen käyttöön valitsimme vaihtoehtoja laajasti. Ruoka-avun asiakkaat omaavat kattavan palveluverkoston. Merkityksellistä on, että tarve ja tarjottava palvelu ovat kohdanneet. Vastaajista 35 (90 %) oli suhde johonkin kysymyksen neljään vaihtoehtoon. Pienessä kaupungissa tuttuudella on suuri merkitys. Palveluihin on helpompaa hakeutua, kun vastassa on entuudestaan tuttu työntekijä tai vapaaehtoinen.

Opinnäytetyössämme yksi yllättävä tulos oli vastaukset kysymykseen *Mistä sain tietää ruoka-avusta*. Liki puolet vastaajista (44 %) kertoi saaneensa tiedon ruoka-aputoiminnasta viranomaiselta. Kahteen vastuslomakkeeseen oli tarkennettu myös viranomainen, joka oli ohjannut avun piiriin. Emme tarkentaneet kysymyksissä mistä viranomaisesta tieto oli saatu. Mielestämme tämä kertoo ruoka-avun todellisesta tarpeesta ja osin myös poiskäännyttämisestä. Myös Määttä on tuonut esille, että perusturvan käsittelyssä voi tulla tilanne, ettei etuutta voida myöntää ja henkilö on ohjattu hakemaan apua leipäjonoista (Määttä 2012, 115.) Nykyisin monet kunnat antavat ruoka-aputoimintaan tiloja tai taloudellista tukea. Opinnäytetyön myötä lisääntynyt tieto toi ahdistusta. Ahdistuneisuus heijastui pitkinä keskusteluina ja pohtimisena, mitä voisi tehdä ja mikä on mennyt pieleen, kun yhteiskuntamme on tässä tilanteessa.

Ruoka-avun määrä on tarpeen mukainen -kysymykseen yli puolet 54 % vastaajista oli täysin samaa mieltä tai jokseenkin samaa mieltä. Vastaus kertoo tyytyväisyydestä jaettavien elintarvikkeiden määrää kohtaan. Ruoka-avulla on suoraan elämänlaatua parantava vaikutus. Varkaudessa ei ole määritetty kuinka usein jakelussa saa käydä verrattuna esimerkiksi Tampereella tapahtuvaan ruoka-apuun. Tampereella ruoka-avun hakeminen aloitetaan ottamalla yhteyttä oman asuinalueen diakoniatyöntekijään. Tapaamisella kartoitetaan hakijan elämäntilanne (mukana on oltava selvitys hakijan tuloista ja menoista) ja lopuksi annetaan lupalappu nysseautoon. Avun hakijan ei tarvitse olla seurakunnan jäsen. Nysseauto kiertää kaupunkia ennalta sovitun reitin mukaisesti. Ruoka-apua on mahdollista hakea vain niinä kertoina, jotka on määritetty lupalappuun. Kummassakin toimintamallissa on puolensa. Herää vain ajatus, kuinka henkiset resurssit riittävät kaikkeen byrokratiaan, jota vähävarainen ja heikossa elämäntilanteessa oleva henkilö joutuu kokemaan.

Tarkoituksemme oli selvittää kyselyn avulla myös sitä, miten hakijat kokevat perhekoon huomioimisen ruoka-avussa. Tätä selvitettiin väittämäkysymyksellä: Perheeni koko huomioidaan ruoka-avun määrässä. Vastaajista 38 % oli täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä 16 %. Yli puolet on tyytyväisiä ruoka-avun määrään. 16 % vastaajista oli täysin erimieltä. Kyselylomakkeessa ei ollut lisäkysymystä, jolla olisimme kartoittaneet syytä vastausvalintaan. Vastaajista suurin osa asui yksin tai parisuhteessa. Johtopäätöksenä voisi ajatella, että tarpeen olevan vähäisempi yksin asujilla, ja silloin hakijan voi ajatella olevan tyytyväisempi.

7.2 Ruoka-avussa käyvän monet kasvot

Tutkimuksemme tuloksia pohtiessamme mietimme myös sitä hiljaista joukkoa, joille ruoka-aputoiminta on tuonut mahdollisuuden sosiaaliseen kanssakäymiseen. Kyselyyn vastanneista 15 (39 %) piti ruoka-avun mahdollistavan kotoa pois lähtemisen ja 17 (43 %) koki, että ruoka-aputoiminta antaa mahdollisuuden jutella toisten ihmisten kanssa. Meille tämä kertoo yksinäisyydestä ja osattomuudesta. Ilahduttavaa on kuitenkin, että kaikille avoimia toimintakeskuksia on olemassa, koska ne mahdollistavat "matalan kynnyksen" osallistumisen. Tutkimustuloksissamme havaitsimme myös lohdullisen ajatuksen siitä, että ruoka-avulla on myös muita merkityksiä sitä hakeville ihmisille. Mielestämme tämä tulos kertoo siitä, että ruoka-apua hakeville paikka tarjoaa mahdollisuuden myös sosiaaliseen osallisuuteen. Palveluiden osalta Päiväkeskus Kalevan ruoka-apua käyttävät kokivat, että ruoka-apu tukee hyvinvointia ja luo toiveikkuutta tulevaisuuteen, antaa ystäviä ja pysyvyyttä. Lisäksi se koettiin tärkeänä viikoittaisena tapahtumana.

Vertaistuen voi määritellä omaehtoiseksi, yhteisölliseksi tueksi sellaisten ihmisten kesken, joita yhdistää samankaltainen elämäntilanne. Ihminen, jolla on samankaltaisia kokemuksia, tuo toivoa myös vaikeina aikoina. Yhteiset kokemukset lisäävät keskinäistä ymmärrystä myös omaa elämäntilannetta kohtaan (Mielenterveyden keskusliitto i.a). Myös Siikin (2008) tutkimuksen mukaan leipäjonot eivät ole vain paikka, josta haetaan ruoka-apua. Hänen tutkimuksessaan ruoka-apua hakevat ihmiset kertoivat leipäjonon sosiaalisesta ulottuvuudesta ja siitä miten tärkeää on tavata toisia vastaavassa tilanteessa olevia henkilöitä. Siikin mukaan leipäjonoilla on syrjäytymistä estävänä toimintana ja tukee osallisuutta (Siiki, 2008, 153–154). Kotoa lähteminen ja tiedon saaminen muusta avusta oli joka kolmannesta vastaajasta tärkeää.

Oman haasteensa asettavat huumausaineriippuvaiset tai paniikkihäiriöiset, joiden on mahdoton saapua jonottamaan suureen ihmisjoukkoon. Pohdimme myös sitä, kuinka paljon on mielenterveysongelmaisia, jotka eivät vain saa lähdettyä liikkeelle. Toimintakyky on alentunut ja vaatimustaso oman elämän arvoja kohtaan madaltunut. Joskus linja-autolipun hinta on liian suuri sijoitus. Heistä ei ole tilastoja, koska ovat usein palvelujen ulkopuolella. Tutkimuksemme aineisto ei kenties tavoittanut näitä henkilöitä. Voi myös olla, ettei ruoka-apua hakeva henkilö pystynyt täyttämään kyselylomaketta yhteisessä tilassa.

Kysyttäessä mitä jaettavat tuotteet toivotaan olevan, vastaukset olivat hyvin tasaisia eri jaettavien tuotteiden välillä. Varkaudessa ei jaeta hygieniatuotteita eikä vaatteita. Vaatteet ovat tulleet esille

myös muissakin vastaavissa tutkimuksissa. Helsingissä ruoka-avun jakopisteissä vastaanotetaan vaatteita ja kodintekstiilejä. Vaatteiden jako tapahtuu kerran viikossa (Veikko ja Lahja Hursti säätiö ry. i.a.) Pohdimme olisiko Varkaudessa mahdollista laajentaa ruoka-aputoimintaa Ekotorin kanssa yhdessä. Ekotori olisi luontainen paikka vaatteiden tai muiden kodin tarpeellisten tarvikkeiden jakopaikaksi.

7.3 Esteet ruoka-avun noutamiselle

Olemme pohtineet ruoka-avun noutamisen esteitä. Tuloksissa kiinnitimme huomion muihin Varkauden työpajoihin. Palveluita kysyttäessä Nuortenpajan asiakkaita oli 10. Vastaajista yksi oli työpajassa, joka on tarkoitettu aikuisille pitkäaikaistyöttömille tai muuten vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevalle. Varkauden kaupungin Työpajalla, joka on tarkoitettu aikuisille, käy noin 100 kuntoutujaa viikossa. Kuntouttavaa työtoimintaa järjestetään lisäksi mm. Monipalvelukeskus Savosetillä ja monissa kaupungin omissa työyksiköissä. Ongelma on, etteivät he voi poistua työtoimintapäivän aikana hakemaan ruoka-avusta ruokaa. Työtoimintapäivät vaihtelevat yhden ja neljän päivän välillä viikossa. Myös osa-aika työssä käyvät tai opiskelijat jäävät helposti palvelun ulkopuolelle jakeluaikojen pinnottuessa aamupäivään.

Nuortenpajalle ruoka-apua viedään kahtena päivänä viikossa. Ruoka jaetaan työpäivän aikana, eikä heidän tarvitse poistua työpajalta mihinkään. Jaettava ruoka-apu voi toimia myös motivaattorina työtoimintaan osallistumiselle. Onko syytä pohtia tasavertaisuuden kannalta, että ruoka-apua jaettaisiin tasaisesti myös aikuisille suunnatun työpajan välillä?

8 TUTKIMUKSEN EETTISYYS, PÄTEVYYS JA LUOTETTAVUUS

8.1 Tutkimuksen eettisyyden tärkeys

Lomakkeen täyttäminen oli vapaaehtoista, ja tutkimuksesta tarkoituksesta kerrottiin vastaajille. Heillä oli mahdollisuus tutustua infokirjeeseen. Infokirjeessä oli myös opinnäytetyötä tekevien opiskelijoiden ja ohjaavan opettajan nimi, mikäli vastaaja halusi tiedustella tarkemmin tutkimuksen yksityiskohdista. Tutkimustietoja käsitellessä keskeisiä käsitettä ovat *luottamuksellisuus ja anonymiteetti*. Tietoja julkaistaessa on huolehdittava, ettei henkilöllisyys paljastu. Tutkimuksemme arkaluonteisuuden vuoksi henkilöllisyyden paljastuminen on tehtävä mahdollisimman hankalaksi. Esimerkiksi vastaajien ikäluokkiin jako on siksi laaja; alle 25–, 26–65—ja yli 65—vuotiaat. Tutkimusprosessin eettiset lähtökohdat voidaan jakaa kolmeen eri luokkaan: tutkimusaiheen, analyysiin / raportointiin sekä ryhmään, miten esitetyt tulokset on saatu. Ensimmäiseksi meidän oli pystyttävä kertomaan, miksi juuri valitsemamme aihe on perusteltu. Toiseksi prosessin edetessä pohdimme, saadaanko tavoiteltava tieto valitsemallamme lomaketutkimuksella. Kolmantena meidän oli huolehdittava vastausten rehellisestä ja tarkasta raportoinnista sekä lisäksi huolehdittava, ettei vastaajan identiteetti paljastu. (KvaliMOTV i.a.)

Tutkimusetiikan perusteisiin kuuluu, että tutkittavalle henkilölle tulee taata anonymiteetti. Tutkijan on myös helpompi käsitellä tutkimusaineiston arkoja asioita, kun hänen ei tarvitse pelätä aiheuttavansa haittaa tutkittaville henkilöille. Se myös edistää tutkimuksen objektiivisuutta tekemällä arkojen ja ristiriitoja herättävien asioiden käsittelyn helpommaksi. Tutkijan tulee aina tehdä kaikkensa, jotta tutkittavan henkilöllisyys säilyy suojattuna (Mäkinen 2006. 114—115.)

Kävimme keskusteluja yhteistyökumppaneiden kanssa tutkimuksen tarkoituksesta ja sille asetetuista tutkimuskysymyksistä. Kyselylomakemallin pohjalta laadimme tarkemman kysymyksiin vastauksia etsiviä väittämiä. Kyselylomaketta muokkasimme syksyllä 2016 yhdessä opettajan kanssa. Syyskuussa jalkauduimme Päiväkeskus Kalevaan, Nuorten Pajalle ja Joutsikkaan, joissa kyselylomake todettiin tarkoitusta vastaavaksi. Kyselylomake kokeiltiin pienellä otannalla Päiväkeskus Kalevassa, jossa yhdessä todettiin lomakkeen olevan selkä. Tämän jälkeen laadimme tiedotteen kyselystä ja ohjeistuslomakkeen, koska yhteistyökumppaneiden mukaan kyselylomake on asiakkaan helpompi täyttää samalla kerralla, kun asioi ruokajakelupisteessä. Yhteistyökumppanit totesivat myös, ettei opiskelijoiden tarvitse olla mukana kyselytilanteissa.

8.2 Tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus

Kun arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta, on kiinnitettävä huomioita tutkimuksen validiteettiin ja reliabiliteettiin. Tällä tarkoitetaan tutkimuksen pätevyyttä eli käytettyjen menetelmien toimivuutta tuoda vastauksia tutkimusongelmaan. Validiteettiin voi vaikuttaa esimerkiksi se, ettei vastaaja ymmärrä kysymystä tai vastausvaihtoehtoja. Myös vastaajan käsitys voi olla erilainen kysyttävästä asiasta, kuin mitä tutkija on tarkoittanut. Mittari ei tässä tapauksessa vastaa siihen kysymykseen, mitä sillä alun pitäen tarkoitettiin. Reliabiliteetilla tarkoitetaan luotettavuutta. Tutkimuksen reliabiliteetti eli luotettavuus saavutetaan silloin, jos tutkimus toteutettaisiin uudelleen samoissa olosuhteissa ja tulokset olisivat samat. Tutkimuksen reliabiliteettiin vaikuttavat siten tutkimuksen toteutuspaikka- ja ajankohta sekä toteuttaminen (Hirsjärvi ym. 2005, 217–218.)

Pohdimme tutkimuksemme pätevyyttä ja luotettavuutta pitkään. Tulimme siihen tulokseen, että käytettävä menetelmä ja mittari toivat vastauksia tutkimuskysymyksiimme. Mutta vastaajien joukossa oli niitä, jotka olivat täyttäneet lomakkeen vain osittain. Kyseessä voi olla yksinkertaisesti aika, koska lomakkeen sai täyttää ruoka-apua odottaessa. Kysymyslomake oli melko pitkä, mutta kysymykset selkeitä. Voi olla, etteivät vastaajat jaksaneetkaan paneutua vastaamiseen. Tämä voi vaikuttaa tutkimustulokseen. Mietimmekin, että olisiko strukturoitu haastattelu voinut tuoda enemmän vastaajia, jolloin validiteetti olisi ollut parempi. Tuloksien luotettavuudessa täytyy huomioida, että ruoka-apu-toiminta on hyvin erilaisin tavoin toteutettua toimintaa Suomessa. Käyttämämme menetelmä on luotettava, jos olosuhteet ja toimintamalli ovat samankaltaiset. Tämä tutkimus kuitenkin antaa vastauksia Varkauden ruoka-apua käyttävien kokemuksista sen riittävydestä tarpeeseen nähden ja sen merkityksistä. Myös aikaisempien tutkimuksien tulokset ovat olleet sosiaalisen ulottuvuuden osalta samansuuntaisia.

8.3 Sosionomin kompetenssit osana kehittämistyötä

Yksi sosionomin kompetensseista on hallita tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen. Sosionomin on myös hallittava kumppanuuslähtöisesti eri asiakastyön menetelmiä. Tutkimustyön hallinta tukee erilaisten menetelmien kehittämistä työelämlähtöisesti. Kehittäminen nousee aina tarpeesta, johon auttaa kriittinen ja osallistava työote. Kerätyn tiedon soveltaminen on osa kehittyvää ammattitaitoa. Työyhteisön hyvinvoinnin edistäminen lisää työn mielekkyyttä ja auttaa kerättävän tiedon hankinnassa. Johtamisen taitoja ja työelämlähtöisyyden soveltamista käytäntöön tukee utelias

asenne muuttuvaa sosiaalia kohtaan. Opinnäytetyöprosessi on kasvattanut kriittistä reflektointia ja auttanut analysoimaan huono-osaisuuden sudenkuoppia. Ruoka-aputoiminta on sosiaalityötä mitä moninaisimmassa mittakaavassa. Tutkimustyö on osa suurempaa kokonaisuutta, jolla estetään epätasa-arvon syntymistä ja ehkäistään syrjäytymistä. Avarakatseinen suhtautuminen antaa mahdollisuuden uuden syntymiselle, johon on helppo vastata eettisellä ja innovatiivisella työotteella

9 OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

Opinnäytetyön prosessi oli pitkä. Eeva aloitti suunnittelutyön syksyllä 2015 ja Tiina tuli mukaan syksyllä 2016. Yhteinen kiinnostus huono-osaisuutta ja sosiaalisen osallisuuden edistämistä kohtaan yhdisti meitä. Yhteiskunnan jatkuvasti muuttuvat rakenteet tuovat haasteita sosiaalialalla toimijoille. Johtuen opinnäytetyön prosessin pituudesta, aiheesta on tullut uusia tutkimuksia. Myös media on pitänyt syrjäytymistä ja siitä seuranneita ongelmia runsaasti esillä. Melkein päivittäin saamme lukea lehtiartikkeleita tai kuulla uutisia, joka on seurausta vakavasta syrjäytymisestä. Leipäjonot kertovat köyhyydestä, joka voi olla hetkellistä tai pysyvää, tai kaikkea siltä väliltä.

Tiedon lisääntyessä koimme haasteeksi opinnäytetyön aiheen rajaamisen. Uudet näkökulmat ja niiden esilletuominen sekä rajaaminen tuottivat haasteita. Työn rajaamisessa koemme onnistuneemme hyvin. Työ on mielestämme hallittu, rajattu kokonaisuus. Yhteistyötä teimme Diakin eri opettajien kanssa useaan eri kertaan. Ohjeistus oli kannustavaa, palaute rakentavaa ja uusia näkökulmia avaavaa.

Opinnäytetyön sisällöstä olemme päättäneet yhdessä. Työtä kirjoitimme koko ajan rinnakkain täydentäen toistemme tekstiä ja tuomalla esille omia näkökulmia. Välillä tapasimme kasvokkain ja pohdimme sisältöä, käytettäviä lähteitä ja aiheen rajausta. Työn edetessä meille heräsi monta jatkotutkimuksenaihetta. Yhteisen kirjoitustyylin löytymisen jälkeen työ eteni helposti ja korjattavaa oli suhteellisen vähän. Lähdeaineistona olemme käyttäneet alaan liittyviä kirjoja, tutkimuksia, opinnäyteitä, lakeja ja henkilökohtaisia tiedonantoja. Haasteellista oli työn, opiskelun, vapaa-ajan ja levon yhdistäminen. Aikataulun luominen tuotti joskus vaikeuksia, joka heijastui kirjoittamisen aloittamisen vaikeutena.

Opinnäytetyön prosessin aikana olemme keskustelleet myös ruoka-avussa työskentelevien henkilöiden kanssa. Heidän näkemys on, että avun tarve lisääntyy jatkuvasti. Yhdessä olemme pohtineet, lisääntyykö tarve vai onko kyse siitä, että tieto tavoittanut entistä useamman ruoka-apupalvelusta. Jakopaikkoihin tulevien elintarvikkeiden määrä vaihtelee eri jakokertojen välillä paljon. Jakajat kokevat huolta avun riittämättömyydestä. Näkökulma, joka tutkimuksen edetessä nousi esille, oli huoli ruoka-avun asiakkaiden jaksamisesta. Asiakkaiden tullessa jakajille tutuiksi objektiivisuuden raja helposti häviää. Varsinkin lapsiperheiden tukemiseen on kiinnitetty erityistä huomioita. Torstain ruoka-apu on muutettu ensisijaisesti lapsiperheille ja eläkeläisille kohdennetuksi. Joutsikasta ruoka-

apua tarvitsevien tai sitä hakevien määrää ei tiedetä tarkasti. Joutsikan ja Kalevan toimijat arvoivat kävijämäärän olevan 50–100 hakijan verran / käyntikerta. Kävijöitä ei tilastoida, eikä voida varmuudella sanoa asioiko kävijä useammassa paikassa saman viikon aikana. Tulokset kertovat kuitenkin, että ruoka-apua haetaan tarpeeseen ja että sillä on myös muita hyvinvointia tukevia merkityksiä.

10 POHDINTA

Pohdimme prosessin loppuvaiheessa digitalisaation tuomaa voimakasta muutosta. Pohdimme, voiko olla mahdollista, että myös Varkaudessa ruoka-apu on viimesijaista toimeentuloa. Työttömyysetuuden myöntämisen esteiden vuoksi tuen tarvitsija ohjataan epävirallisen avun piiriin. Määttän tutkimuksen mukaan on olemassa riski kaiken virallisen tuen ja avun ulkopuoliseksi jäämiselle (Määttä 2012, 122.) Mielestämme tämä riski voi olla entistä suurempi, kun perustoimeentulotuki siirtyi Kelan hoidettavaksi vuoden 2017 alussa. Emme usko, että Kela ohjaa asiakkaita ottamaan yhteyttä epäviralliseen apuun tai tukeen, vaan edelleen luukuttaa asiakkaan asian kielteisen toimeentulotukihakemuksen myötä kunnan sosiaalitoimeen. Jatkotutkimuksena olisi hyvä tarkentaa ruoka-avusta tiedon saantia ja siitä tiedottavien henkilöiden näkemyksiä.

Kiemurtelevia ruokajonoja pidetään häpeäpilkuna hyvinvointi-Suomessa. Useassa tutkimuksessa todetaankin, että ilmaisen ruuan jakaminen pitäisi lopettaa, koska se passivoi ja on este integroitumiseksi yhteiskuntaan. Toiminta saattaa ylläpitää kahdenlaisia ruokamarkkinoita. Ruoka-apu toiminta on kuitenkin edelleen hyvin monin eri tavoin toteutettua toimintaa, joten sen toiminnassa voi olla monia merkityksiä avun hakijalle. Mielestämme on hyvä, että Varkaudessa on mahdollisuus keskustella ja saada muuta tietoa tarvittaessa tilanteestaan.

Ruokajonossa hyödyn tavoittelumielessä käyviä ei hyväksytä. Ahneus ja väärinkäytökset ovat anteeksiantamattomia heidän silmissä, joille lahjoitusruuan haku on nöyryyttävä kokemus. Varkauden ruoka-aputyötä ei ole aikaisemmin selvitetty tutkimuksen valossa sen suhteen, ketä siellä asioi ja millaisia ajatuksia sitä käyttävillä on. Tutkimuksemme ei tuonut esille sitä, käytetäänkö sitä todelliseen tarpeeseen vai ei? Kyselyyn vastaajat kuitenkin kokivat sen merkitykselliseksi tueksi tilanteeseensa. Opinnäytetyömme tuo esille vain osan siitä tiedosta, mitä ehkä tarvittaisiin varkauteisesta ruoka-aputoiminnasta. On otettava huomioon, että tutkimuksemme ulkopuolelle jäi Varkauden seurakunta ja Adventtiseurakunta.

11 RUOKA-APU TOIMINTA KAIPAA LISÄÄ TUTKIMUSTA

Ruoka-apu ja syrjäytyminen herättävät tunteita meissä kaikissa ja jokaisella on oma mielipide asiasta. Kehittämisehdotuksia mielipiteisiin verrattuna on vähän. Tutkimusta tehdessä esille nousi usea teema, jota olisimme halunneet tutkia tai ainakin syventää omaa tietämystä asiasta. Yhtenä jatkotutkimus aiheena meitä puhututti ruoka-avun asiakkaiden vähäinen TE-palvelujen käyttö. Vastaavasti kysymykseen viisi, *Mistä sain tietää ruoka-avusta* (N = 39), 17 vastasi saaneensa tiedon viranomaiselta. Olisi tärkeä tietää, onko vastaajissa henkilöitä, jotka ovat pudonneet kokonaan virallisesta rekisteristä, jossa ainakin työikäisten (17–65-vuotiaat) tulisi olla työttömänä ollessaan saadakseen ensisijaista etuutta (työttömyysetuus). TE-toimistot ja monialainen yhteispalvelu (aikaisemmin Työvoimanpalvelukeskukset) tarjoavat neuvontaa ja ohjausta työn tai kouluttautumisen polun löytämisessä. Ilman virallista toimijaa ei voi saada virallista apua tai tukea. Sosionomin työssä on tärkeää ymmärtää palvelujärjestelmää ja sen pirstaleisuutta. Asiakkaita, joita työssään kohtaa, tulee osata ohjata palveluihin ja motivoida toimimaan. Ammattilaisen tulee löytää pirstaleisuudesta juuri oikeat palvelut asiakkaan palvelutarpeen mukaisesti.

Huoli, joka meille heräsi, oli tutkimukseen vastanneiden perheiden vähäisyys 3 (N = 39). Onko niin, etteivät perheet käytä ruoka-apua vai eivätkö he kokeneet tärkeäksi tutkimukseen vastaamista? Pohdimme, onko perheiden tai yksinhuoltajien mahdollon saapua hakemaan ruoka-apua. Vaikuttaako ruoka-avun hakemiseen oman auton puuttuminen tai linja-auton matkalipun kalleus? Jaettavan ruuan määrä vaihtelee eri jakokertojen välillä paljon. Tuoko se epävarmuuden käynnin 'kannattavuudelle'? Jatkotutkimuksessa olisi hyvä selvittää, kuinka esimerkiksi perhetyötä voisi yhdistää ruoka-apuun. Olisiko perhetyöntekijän mahdollista viedä ruoka-apu mennessään kotikäynnille. Samalla olisi luontevaa valmistaa ruokaa yhdessä perheen kanssa. Näin tuki ja apu kohtaisivat siten, ettei ruoka-apu olisi vain laastari tilanteessa, jossa pelkän laastarin sijasta tarvittaisiin kokonaisvaltaisempaa korjaamista, huoltoa ja kunnostamista. Myllypuron leipäjonot -tutkimuksessa leipäjonot mahdollistivat tiukassa taloudellisessa tilanteessa pienen liikkumavaran. Maksuton ruokakassi mahdollistaa muulle elämälle välttämättömän hankinnan kuten lääkkeet (Siiki 2008, 143144.) Lapsiperheillä taloudelliset huolet ajoittuvat elämän ruuhkavuosiin muutoinkin. Jatkotutkimuksena voisi tarkentaa lapsiperheiden ruoka-avun käyttöä.

Ruoka-aputoiminnassa on ollut piilossa olevia merkityksiä, jotka pääsivät nyt tutkimuksessamme päivänvaloon. Asiakkaat, jotka joutuvat käyttämään ruoka-apua selvitäkseen haastavassa elämäntilanteessa, ovat tuoneet ruoka-apuun liittyvästä keskustelusta oman avauksen Varkauteen. Tutkimuksemme on herättänyt orastavaa kiinnostusta Varkauden kaupungin sosiaalityössä, jonne olemme sopineet tutkimuksen esittelyn ja tulosten arvioinnin. Emme voi tietää, millaisia ajatuksia toiminnan kehittämiseen tutkimuksestamme nousee. Toivomme kuitenkin, että opinnäytetyömme antaa tietoa epävirallisesta avusta ja sen merkityksestä sosiaalialan kehittämistyöhön ja muiden toimijoiden tekemään hyvinvointia edistävään työhön. Ehkä kenties toimijoiden välinen yhteistyö kehittyy edelleen. Ruoka-aputoiminnassa on tärkeitä elementtejä, jotka tukevat myös virallisen tuen ja avun vaikuttavuutta.

LÄHTEET:

- Aaltonen, Juhani & Valli, Raine toim. 2007, Ikkunoita tutkimus metodeihin. Jyväskylä: PS kustannus.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. C Kat-sauksia ja aineistoja 17. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saatavana verkkover-siona.
<http://www.diak.fi/opiskelu/opinnaytetyo/Sivut/default.aspx>
- Heikki ja Lahja Hurstin laupeudentyö ry. Auttamisohjelma. Saatavilla 26.3.2017.
http://www.hurstinapu.net/epages/hurstinapu.sf/fi_FI/?ObjectPath=/Shops/22112012-1458/Categories/Auttamisohjelma
- Hiilamo, Heikki. 2011. Uusi hyvinvointivaltio. Helsinki: Into kustannus.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2007, Tutki ja kirjoita.13.painos. Helsinki: Kus-tannusosakeyhtiö Tammi.
- Hänninen, Sakari, 2008. Ruoka-pankki – Meidän pankki? Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Maria & Silvasti, Tiina. Teoksessa Toisten Pankki. Ruoka-apu hyvinvointi valtiossa. (toim.) Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Maria & Silvasti, Tiina. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen jul-kaisuja.
- Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Maria & Silvasti, Tiina. Leipäjonoista ruokapankkeihin. Teoksessa Toisten Pankki. ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. (toim.) Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Maria & Silvasti, Tiina. Hel-sinki. Sosiaali ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja.
- Inno kylä i.a. Sosionomin AMK kompetenssit. Saatavilla 2.4.2017.
www.innokyla.fi/web/verkosto1167849/sosionomi-amk-kompetenssit-socionom-yh-kompetenser-hyvaksytty/godkanda-kuopio-29.4.2016
- Isola, Anna-Maria & Suominen, Esa. Suomalainen köyhyys. Työväen sivistysliitto Helsinki. Intokustannus
- Juurikkala, Katariina. 2012. Tutkimus operaatio ruokakassin jakamasta ruoka-avusta. Helsingin yli opisto. Opettajankoulutuslaitos. Kotitaloustiede. Kandidaatin tutkielma.
- Kainulainen, Karppinen & Saari 2014. Ruoka-avun kohdentuminen Turussa, Selvitys leipää jonottavien ihmisten hyvinvoinnista. Helsinki Diakonia-ammattikorkeakoulu. Saata-villa 10.10.2015.
www.diak.fi/tyoelama/Julkaisut/D.../D%20%2063.pdf

Kirkkopalvelut Kotimaan Ruokaturva – Ruokaa tarvitseville i.a. Saatavilla 1.4.2017.

<https://www.kirkkopalvelut.fi/eu-elintarviketuki>

KvaliMOT, Hyvä tutkimus käytäntö i.a. Saatavilla 26.3.2017.

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html

Laitinen, Nina 2016. Hanketyöntekijä, Voset-hanke. Varkaus. Henkilökohtainen tiedonanto 16.12.

Lehtelä, Kirsi-Marja. 2008. Ruokapankit, kumppanuus ja kansalainen Ranskassa. Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Lehtelä, Kirsi-Marja & Silvasti, Tiina. Teoksessa Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksen julkaisuja.

Markkinatukiosasto 2015. Hakuopas Ruoka-apu vähävaraisten avun toimenpideohjelma 2014-2020. Viitattu 10.10.2015.

<http://www.mavi.fi/fi/oppaat-ja-lomakkeet/jarjesto-seurakunta/Documents/Hakuopas%20ruoka-apu%202015-2016.pdf>

Mielenterveyden keskusliitto i.a. Mitä vertaistuki on. Saatavilla 23.3.2017.

<http://mtkl.fi/palvelut/vertaistoiminta/>

Mielitupa, esittely i.a. Saatavilla 19.3.2017.

<http://mielitupa.com/esittely/>

Mäki, Sari 2005. Leipäjonon arki. Helsingin yliopisto. Taloustieteenlaitos. Kuluttajaekonomia. Pro Gradu-tutkielma. Saatavilla 14.10.2015.

www.helsinki.fi/taloustiede/Abs/Selv39.pdf

Mäkinen, Olli 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Gummerus Kirjapaino Oy.

Mäntymaa, Kaisa 2016. Yksilövalmentaja, Varkauden seudun työpajayhdistys ry. Varkaus. Henkilökohtainen tiedonanto 16.12.

Määttä, Anne. 2012. Perusturva ja poiskäännyttäminen. Diakonia-ammattikorkeakoulu. A tutkimuksia 36. Helsinki.

Määttä, Helena 2016. Palvelujohtaja, Pohjois-Savon TE-toimisto. Kuopio. Henkilökohtainen tiedonanto 16.9.

Naukkarinen, Satu 2016. Sosiaalityöntekijä, Varkaus. Henkilökohtainen tiedonanto 25.11.

Nuortenpaja Varkaus i.a. Viitattu 19.3.2017.

<http://nuortenpaja-varkaus.fi/nuortenpaja/tietoa-varkauden-nuortenpajasta/>

Nykänen, Anna-Stina 2017. Leipäjonosta puhutaan nyt kauniisti, koska niillä torjutaan ruokahävikkiä – ”Kysymys on köyhyydestä. Siinä ei ole mitään kaunista”2.4. Saatavilla 2.4.2017

<http://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005151369.html>

- Ohisalo Maria, Eskelinen Niko, Laine Jonna, Kainulainen Sakari & Saari, Juho 2013.
Avun tilkkutäkki Suomalaisen ruoka-apukentän monimuotoisuus. Saatavilla
12.10.2015
https://www.ray.fi/sites/default/files/emmi_mediabank/Raportti_Avun_tilkkutakki_2014.pdf
- Ohisalo, Maria & Laihiala, Tuomo 2015. Itä-Suomen yliopiston ja Itä-Helsingin osaston tuotoksia 2015. Saatavilla 1.4.2017.
<https://www2.uef.fi/documents/1196685/2779343/Ohisalo++Laihiala+10.6..pdf/e1ee32ac-a85c-4520-9b59-fc0017c19430>
- Ohisalo, Maria; Laihiala, Tuomo & Saari, Juho 2015. Huono-osaisuuden ulottuvuudet ja kasaantuminen leipäjonoissa. Yhteiskuntapolitiikka 80. 2015:15. Sivut 435-446. Saatavilla 1.4.2017.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/127067/yp1505_ohisaloym.pdf?sequence=3
- Ohisalo, Maria & Saari, Juho 2014. Kuka seisoo leipäjonossa. Helsinki: KAKS-Kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 83.
Saatavilla 10.3.2017.
http://www.kaks.fi/sites/default/files/TutkJulk_83_net.pdf
- Ohisalo, Maria; Saari, Juho & Saukko, Emilia. Vuotava haava – häpeä ja stigma leipäjonoissa. Teoksessa Kuka seisoo leipäjonossa? Helsinki. KAKS-kunnallisanalan kehittämissäätiön tutkimusjulkaisu-sarjan julkaisu nro 83. Helsinki.
- Penttilä, Irmeli; Kangas, Olli; Nordberg, Leif & Ritakallio, Veli. 2003. Suomalainen köyhyys 1990-luvun lopulla - väliaikaista vai pysyvää? Helsinki. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja. 2007:
- Päivittäistavara ry 2016. Ruokahävikin vähentäminen kaupoissa. saatavilla 1.4.2017
<http://www.pti.fi/kaupan-toiminta/ruokahavikin-vahentaminen/>
- Rintala, Taina & Karvonen, Sakari 2003. Koetun huono-osaisuuden kasautuminen erilaisissa kuntatyypeissä. Yhteiskuntapolitiikka 68. 2003:5. Saatavilla 1.4.2017
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/100884/035rintala.pdf?sequence=1>
- Saraketo, Katja 2016. Toiminnanjohtaja, Varkauden Työterapinen Yhdistys ry. Henkilökohdainen tiedonanto 28.10.2016
- Saraketo, Katja 2016. Toiminnanjohtaja, Varkauden Työterapinen Yhdistys ry. Henkilökohdainen tiedonanto 16.12.2016

- Salonen, Anna. 2016. Food for the soul or the soul for food: User's perspectives on religiously affiliated food charity in a Finnish city. Helsingin yliopisto. Teologinen tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Saatavilla 20.4.2017:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166534/FOODFORT.pdf?sequence=1>
- Siiki, Anna-Mari. 2008. Myllypuron ruokajono – esimerkki hyvinvointiköyhyydestä. Hänninen, Sakari; Karjainen, Jouko; Lehtelä Kirsi-Maria & Silvasti, Tiina (toim.) Toisten pankki. Ruoka-apu hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus julkaisuja.
- Suomen perustuslaki 1999 /731, 11.6.1999. Viitattu 1.5.2017
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- THL i.a. a. Alueellinen terveys- ja hyvinvointitutkimus ATH. Saatavilla 24.4.2017.
<http://www.terveytemme.fi/ath/aikasarja2013-2016/index.html>
- THL i.a. b. Hyvin vointi ja terveys erot. Saatavilla 24.4.2017.
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>
- Tilastokeskus, 2017. Saatavilla 19.3.2017.
http://www.stat.fi/til/tjt/2015/01/tjt_2015_01_2017-03-03_kat_005_fi.html
- Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014. Saatavilla 9.3.2017.
https://tem.fi/documents/1410877/2095033/Vahavaraisten_avun_toimenpideohjelma_2014_2020_FI.pdf/0969c466-bcce-43f7-8796-060cb014c227
- Törrönen, Jukka. 2005. Toisen ääni, näkökulma ja kohteena oleminen. Hänninen, Sakari, Karjalainen, Jouko & Lahti, Tuukka. Toinen tieto. Kirjoituksia huono-osaisuuden tunnistamisesta. Helsinki. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus julkaisuja.
- Valli, Raine & Aaltola Juhani. 2015. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu. virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Varkaus i.a. c) Varkauden Työpaja. Saatavilla 19.3.2017.
<http://www.varkaus.fi/palvelut/tyollistymisen-palvelut/kaupungin-tyopaja/>
- Varkauden työterapinen yhdistys / Kaleva i.a. Saatavilla 19.3.2017.
<http://www.varkaudentyoterapinen.net/kaleva.html>
- Varkaus i.c. b) Lapsiperheiden perhetyö. Saatavilla 19.3.2017.
<http://www.varkaus.fi/palvelut/sosiaali-ja-terveyspalvelut/lapsiperheiden-sosiaali-tyo/perhepalvelut/>

Varkaus i.a. a.) Päihdekliniikka. Saatavilla 19.3.2017.

http://www.varkaus.fi/palvelut/sosiaali-ja_terveyspalvelut/aikuisten_mielenterveys-ja_paih/paihdekliniikka/

Varkauden seurakunta i.a. Opas vapaaehtoistoimintaan ystäväpalvelu 19.3.2017.

<http://www.varkaudenseurakunta.fi/yhteystiedot>

ViaDia Pohjois-Savo i.a. Saatavilla 13.3.2017.

<http://www.viadia.fi/pohjois-savo/tyollistymispalvelut/>

Voset i.a. Saatavilla 19.3.2017

<http://www.voset.fi/>

Väestöliitto i.a. Talousvaikeudet kiristävät perheiden ihmissuhteita. Saatavilla 25.4.2017.

http://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/parisuhteen_kriisit/talousvaikeudet/

LIITTEET

Liite 1: Kyselylomake

VARKAUDESSA JÄRJESTETTÄVÄN RUOKA-AVUN KEHITTÄMISKYSELY
OLEN SYNTYNYT VUONNA 19____
YMPYRÖI OMA VASTAUKSESI

2. SUKUPUOLENI

1.NAINEN

2.MIES

3. RUOKAKUNTANI ON

1.ASUN YKSIN

2.ASUN PARISUHTEESSA

3.PERHE (KAKSI AIKUISTA JA LAPSET), LAPSET SYNTYNEET
VUONNA_____

4.OLEN YKSINHUOLTAJA, LAPSET SYNTYNEET
VUONNA_____

5.ASUN YSTÄVÄN / YSTÄVIEN KANSSA

4. ASIOIN TÄLLÄ HETKELLÄ VARKAUDESSA ALLA OLEVISSA PALVELUPAIKOISSA

Voit ympyröidä useamman vaihtoehdon.

1.PSYKIATRIAN POLIKLINIKKA

2.A-KLINIKKA

3. SOSIAALITOIMISTO (AIKUISSOSIAALITYÖ, KUNTOUTTAVA TYÖTOI-
MINTA)

4.PERHETYÖ

5.KAUPUNGIN TYÖPAJA

6.NUORTEN TYÖPAJA

7.VIADIA PÄIVÄKESKUS

8.PÄIVÄKESKUS KALEVA

9.TE-TOIMISTO (TYÖKKÄRI)

10.MUU, MIKÄ _____

11.EI MITÄÄN NÄISTÄ

5. SAIN TIETÄÄ RUOKA-AVUSTA

- 1.YSTÄVÄLTÄ / TUTTAVALTA
- 2.VIRANOMAISelta (SOSIAALITOIMI TAI MUU VASTAAVA
- 3.LUIN LEHDESTÄ (sis. ILMAISJAKELULEHDET
- 4.INTERNETISTÄ
- 5.MUU, MIKÄ _____

7. OLEN KÄYTTÄNYT RUOKA-APU PALVELUA

1. 0-3 KUUKAUTTA
2. 4-6 KUUKAUTTA
3. 7-12 KUUKAUTTA
4. YLI VUODEN

VASTAA SEURAAVIIN VÄITTEISIIN. YMPYRÖI OMA MIELIPITEESI NUMERON MU-
KAAN

1= TÄYSIN ERI MIELTÄ.

2= JOKSEENKIN ERI MIELTÄ

3= EI SAMAA MIELTÄ, EIKÄ ERI MIELTÄ

4= JOKSEENKIN SAMAA MIELTÄ

5= TÄYSIN SAMAA MIELTÄ

8. RUOKA-AVUN MÄÄRÄ ON TARPEENI MUKAINEN

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

9. PERHEENI KOKO HUOMIOIDAAN RUOKA-AVUN MÄÄRÄSSÄ

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

10. RUOKA-AVUN NOUTAMINEN SOPII MINULLE AAMUPÄIVISIN KLO 9-11

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

11. RUOKA-AVUN NOUTAMINEN SOPII MINULLE PÄIVÄLLÄ KLO 11-13

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

12. RUOKA-AVUN NOUTAMINEN SOPII MINULLE ILTAPÄIVÄLLÄ KLO 13-15

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

13. RUOKA-AVUN NOUTAMINEN ON HELPPOA

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

14. PIDÄN HYVÄNÄ SITÄ, ETTÄ VOIN KYSYÄ NEUVOA ELÄMÄNTILANTEESSANI TYÖNTEKIJÄLTÄ TAI MUULTA HENKILÖLTÄ.

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

15. TOIVOISIN JAETTAVIEN TUOTTEIDEN OLEVAN (VOIT YMPYRÖIDÄ USEAMMAN)

- a. LEIPÄÄ
- b. VIHANNEKSIA (perunaa, porkkanaa jne.)
- c. HEDELMIÄ
- d. LIHAA (naudan-, sianlihaa)
- e. KALAA
- f. KANAA
- g. EINEKSIÄ (makkaraa, valmisaterioita, jne)
- h. MAITOTUOTTEITA
- i. JUUSTOT JA LIHALEIKKELEET
- j. HYGIENIATUOTTEITA
- k. JOTAIN MUUTA _____

16. RUOKA-APUTOIMINTA ON TUONUT MINULLE

- a. UUSIA TUTTAVIA
- b. YSTÄVIÄ, JOITA TAPAAN MYÖS MUUALLA
- c. TOIVEIKKUUTTA TULEVAISUUTEEN
- d. MONIPUOLISEMPAA RUOKAA
- e. PYSYVYYTTÄ
- f. JOTAIN MUUTA, MITÄ _____

17. PIDÄN TÄRKEÄNÄ, ETTÄ RUOKA-APUTOIMINTA ANTAA MYÖS

- a. MAHDOLLISUUDEN JUTELLA TOISTEN IHMISTEN KANSSA
- b. MAHDOLLISUUDEN LÄHTEÄ KOTOA JONNEKI
- c. SAAN TIETOA MYÖS MUUSTA AVUSTA TAI PALVELUSTA
- d. TUKEE JAKSAMISTA ARJESSA
- e. JOTAIN MUUTA, MITÄ _____

18. MITÄ MUUTTAISIT RUOKA-APUTOIMINNASSA

KIITOS VASTAUKSESTASI

Liite 2. Kyselytutkimukseen valitut palvelupaikat Varkaudessa

Päihdekliniikka toimii asiakkaan tukena arjessa yhdessä tehtyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Työ on ennalta suunniteltua asiakastyötä. Asiakassuhde perustuu vapaaehtoisuuteen ja luottamukseen. Poliklinikka tarjoaa keskusteluapua henkilöille, joilla on haasteita alkoholin, lääkkeiden tai huumeiden käytön suhteen. Palveluita tarjotaan myös henkilöille, joilla on rahapeli ongelma (Varkaus a.)

Psykiatrinen poliklinikka toimii Varkauden sairaalan yhteydessä ja tarjoaa palveluita myös ilman ajan varausta.

Sosiaalitoimeen olimme yhdistäneet aikuissosiaalityön sekä kuntouttavan työtoiminnan. Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön suorittamaa ohjausta, neuvontaa ja sosiaalisten ongelmien selvittämistä sekä muita tukitoimia, jotka ylläpitävät ja edistävät yksilön ja perheen turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta Aikuissosiaalityö toimii kaupungin talon sosiaalitoimen yksikössä ja on jalkautuneena esim. Vosetin tiloihin, jossa ruoka-apua jakelua järjestetään (Satu Naukkarinen, henkilökohtainen tiedonanto 25.11.2017)

Perhetyötä voidaan tehdä perheen kotona, jolloin se on usein käytännön avun ja psykososiaalisen tuen yhdistämistä. Perhetyöksi luokitellaan myös perhetyöntekijän tarjoama keskusteluapu. Yksi tärkeistä tehtävistä on tukea vanhempia lasten kasvatustehtävässä. Myös perheen hyvinvoinnin tukeminen on osa perhetyötä. Perhetyön asiakkaaksi tullaan sosiaalityöntekijän kautta. Aloite perhetyöstä sosiaalityöntekijälle voi tulla myös asiakkaan itsensä lisäksi yhteistyötahoilta esim. neuvolasta, päivähoidosta, koululta (Varkaus b.)

Kaupungintyöpaja toiminta on Varkaudessa järjestetty kaupungin omana toimintana. Toiminta aloitettiin 2013. Työpajalla on mahdollisuus osallistua tuettuun työntekoon käytännönläheisesti. Kaupungin työpajan ikähaitari on laaja. Huomioon otetaan henkilön kypsyys ja elämäntilanne (Varkaus c, i.a.)

Nuorten pajan toimintaan ovat tervetulleita 17-28-vuotiaat nuoret, joilla ei ole ammatillista koulutusta tai heiltä puuttuu työkokemus (Nuortenpaja Varkaus i.a).

ViaDia Pohjois-Savo järjestää kuntouttavaa päiväkeskus- ja työtoimintaa kehittämishankkeiden kautta. Päiväkeskukset toimivat Pohjois-Savon vapaaseurakuntien tiloissa (ViaDia Pohjois-savo i.a.)

Päivätoimintakeskus Kalevan toiminta on alkanut vuoden 1992 alussa. Kalevan toiminta-ajatus on tukea päihteet ongelmaksi kokevaa henkilöä ilman päihdyttäviä aineita. Keskus tarjoaa harrastusmahdollisuuksia, mahdollisuuden luoda sosiaalisia kontakteja, hygieniä palveluja sekä ohjausta muiden palvelujen piiriin (Varkauden työterapinen yhdistys i.a.)

TE-toimisto on Työ- ja elinkeinoministeriön alainen palvelupaikka, jonka tehtävänä on työnvälitys-toiminta ja yrityspalvelut työnantajille Suomessa. TE-toimistojen toiminta määritellään laissa julkisessa työvoiman- ja yrityspalvelusta. Varkaudessa toimiva TE-palvelupiste kuuluu Pohjois-Savon TE-toimistoon. TE-toimisto toimii yhteistyössä myös kuntien työllisyyspalveluiden ja sosiaalitoimistojen kanssa mm. monialaisen yhteispalvelun kautta. Lisäksi TE-toimistot tekevät yhteistyötä ja valvovat mm. erilaisten työvoimapolitiittisten ja ESR-rahastoilla rahoitettavien hankkeiden toimintaa ja arvioivat niille asetettujen tavoitteiden saavuttamista ohjausryhmätoiminnan avulla. (Helena, Määtälä, henkilökohtainen tiedonanto, 1.9.2016.) puuttuu lähdemerkintä!

Ystäväpalvelu on Seurakunnan lähimmäispalvelu, joka perustuu kristilliseen ihmiskäsitykseen. Se on kulkemista toisen rinnalla elämän eri tilanteissa, tukijana ja ystävänä olemista (Varkauden seurakunta i.a.)

Joutsikka Ruoka-apu sijaitsee Voset hankkeen ylläpitämissä tiloissa Varkauden Joutenlahdessa. Hankkeen kohderyhmänä on heikossa työmarkkina-asemassa ja työelämän ulkopuolella olevat työikäiset. Hanke tarjoaa matalankynnyksen periaatteella toimivaa kohtaamispaikkaa (Voset i.a.)

Mielitupa on toiminut Varkaudessa vuodesta 1996. Mielitupaa ylläpitää Varkauden Seudun Mielen-terveysväki ry. paikka on mielenterveyskuntoutujien vertaistukikeskus (Mielitupa i.a.)

Liite 3. Avoimen kysymyksen vastaukset

Kehittämiseen liittyvissä vastauksissa vastaajat olivat ottaneet kantaa oikeudenmukaisuuteen ja tasa-puolisuuteen ruoka-avussa. Vastaajat olivat kiinnittäneet huomiota jakelun oikeudenmukaisuuteen ja toiminnallisuuteen. Yksi vastauksista sisälsi myös kehittämisidean.

”Numero järjestys OK mutta jotain parannusta esim. numeroiden jakoon, ettei kaikki ole samassa kasassa. Huonompi kuntoiset ei pääse jonoon lainkaan varsinkin, jos on apuvälineitä liikkumiseen tai sitten heidät päästetään ensin jonoon ja muille numerot jotain tämän tyyppistä menettelyä esittäisin. Tosin itse en ole apuväline liikkuja mutta siellä näyttää muutamia olevan sääliksi käy, kun eivät pääse tungoksen läpi lähellek-kään numeroita kaikki ollaan samanarvoisia henkilönä muuten.”

”Katsotaan ettei etuilla ja tarkistetaan numerot ettei isoilla numeroilla olla etukeulassa tarkistakaa numerot että ovat oikeassa järjestyksessä jonossa ennen jakoa.”

”Toiminnan keskittäminen yhteen paikkaan olisi hyvä asia ja jakopäivät olisivat ma, ke, pe tai vaikka joka arkipäivä jos mahdollista. Tiedän että kolmannen sektorin toimijat ovat tehneet tälläisiä ”keskittymisiä” suurimmissa kaupungeissa ja niiden osalta järjes-telyt on saatu käsittääkseni toimimaan hyvin”.

Neljä vastaajaa kertoi olevansa tyytyväisiä ruoka-apuun ja kiittivät toteuttajia saamastaan avusta. He kokivat, ettei ruoka-avussa tarvinnut muuttaa mitään. Kaksi vastaajaa toi esille, että ruoka-apu on ollut tukena arjessa. Se on myös mahdollistanut osallisuuden tunnetta.

”Kaikki on teillä ihan hyvin jatkakaa samaan malliin. Voimia ja jaksamista teille kai-kille.”

”Raitista elämä mitä olen tääl (lause loppuu tähän)”

”Olin 3kk. Kuntouttavassa työssä Joutsikassa”.

Kolme vastaajaa kertoi olevansa tyytyväisiä saamaansa apuun elämäntilanteessaan. Toinen vastaa-jista kertoi ruoka-avun tuovan myös tukea tiukkaan tilanteeseen ja toinen puolestaan koki arkiaterian olevan hyvä. Arkiateria oli tutkimushetkellä tarjolla Kalevassa, ja lisäksi Joutsikka otti arkiaterian käyttöön maaliskuussa 2017.

”Arkiateria (ennen ruoka-apua)”

” On ollut tosi hyvä asia sillä perheessäni on paljon sairautta, mihin rahat menevät. ”

”Hienoa on saada nuortenpajalta ruoka-apua. ”